

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XII. ÉVFOLYAM 2001. 19. (343.) SZÁM — OKTÓBER 10.

ára 3000 lej

Gyulai Líviusz rajzai

LÁSZLÓFFY ALADÁR Virágéknál ég a világ

„...Mink volnánk hát a foltozott irhájú német zsoldosok...” A menetelést a történelem mélye felől régesrég felváltották a lovasrohamoknál is félelmetesebb bombázószárnyak. Így alakultak ki a bombázógépek. Már az én gyermekkoromban nagyon féltünk tőlük. Csak akkor, mint a mesében, egyszerre voltak ilyenek is, olyanok is, mivel jöttek a sáskajáráshoz hasonlatos primitíviák is szegény kicsi meszeltfalú városkánk felé. Mondják, hogy most is párhuzamosan, vagyis együtt él a kőkorszak s az atomkor. Legalábbis a lelkekben. Dehát a testi dolgokban is.

De ez, amiről most megbolydult méhkas-ként zsong a világ, ez nem bombázás volt. Emberi testekkel emberi testeket nem lehet bombázni semmilyen jog, semmilyen indok, semmilyen ráció, semmilyen létérdek, semmilyen cél nevében. Az őrgöngös nem is keres logikát. A káinság maga a kihagyás, ahol — önkívületben — holmi Rettenetes Ivánok és Nérók agyonvágják saját feleségüket vagy gyermeküket is. Persze ezen a Földön már Isten fiát is meg lehetett gyilkolni, mégsem minősül az a bizonyos kor, egyetlen kor sem kocsmái verekedés mélypont-pillanatává. De úgy sem lehet átlépni fölötte, hogy hát kéremszépen, ilyen az ember:

Hát igen, kicsit összekeveredtek az emelet, s előbb jelképesen történt ez meg, hogy valóságot öltön aztán. Összekeverték az értékrendeket, és erőltették ezt az összekeverést, ami íme semmiképpen nem helyettesítette, helyettesíti a gyöngyfűzés következetes türelmét, higgadságát. Nem maradt meg semmi sem tekintélynek, mert nem hagytak meg semmit állandóul. Magam is feldühödök néha és „szent háborút!” indítanék egy bujkáló feljegyzés, buta cédulácska ellen, amiért elbújt a halomba; bizonyára Hamupipóke is érezte úgy magát, mint abban a gordiuszi jelkép-pillanatban Nagy Sándor, mégsem szórta ki az ablakon az egészet. Valahol az ember igazi alapképletébe az elveszett, de megtalálható báránynak örülő „jópásztor” reflexe is be van építve. Valami olyan fogalmazáson túli is a példa, hogy „és bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is...”

Am ne feledjük, hogy milyen kártékony volt egy ilyen történelem végén (s más történelmünk nem volt s nem lesz, csak ez az egyetlen) konzervatív kacatnak minősíteni és kezdeni a már meggyökeresedett otthon, fészek, haza fogalmakat és előhozakodni a ha-

zatlanság, a futóbolondság szokásával, iszonyatával, rémével.

Futóbolondság persze mindig is volt. Többnyire kelet-nyugat irányú, ellenkező irányúról egyelőre nem tud a történelem. Az állandósult háborúzásnak viszont megvoltak a viszonylag jól kialakult, stabil szabályai. Bummbumméknál ha ég a világ, lelövik a katonákat, öltre mennek a foltozott irhájú zsoldosok, aztán hazamennek özvegykedni a nációk, rációk. A rezonok. A rezsimek... Nyilván az sem igaz, ilyen vegytisztán. Mindig bántották a civilt is: „...s ha nem mondd, hogy köszönöm, lebunkózzunk a küszöbön”... De soha nem csapódtak be neandervölgyi barlangokba repülődkkel. És a hirosimai galambdúccokat se bombázták atommagfúzió-fuserátumokkal azokban az időkben. Tudták mit nem tanácsos elkezdeni?

Avagy ezek tényleg más idők?

Dehát ugyanazzal az emberiséggel, kérem?

A bölcsesség szólt: ne fessük az ördögöt a falra. Ne fessük a falat se ördögire. Ördögyszerűre. Ördögszínre. Emlékszem viszont, hogy a stupid szenzációéhségre utazó látványcirkuszok olcsó megoldásai hányszor tettek ilyesmit. Hogy a jótanuló terroristák, a Fantomas-kurzusok tanuló akár notesszel a kezükben tanulmányozhatták a megoldásokat. A minap egy kisvárosban két zseniális hülyegyerek egy telefonfülkéből bombariadót jelentett a rendőrbácsiknak, s a feszült idegállapotú felnőttek ugrottak. Hogyne ugrottak volna, hiszen már nem bízunk egymásban.

Egyazon faluban, utcában, házban sem bízunk már egymásban. Vajon ez a legfőbb, talán egyetlen, vagy csak a legszomorúbb, leg súlyosabb hozama, konklúziója, tanulsága a többtízezeréves frott, hát olvasható, összevethető emberi történelemedagnak?

Sajnálatosan ez. Az önteltség és az irigység közös eredője, hátulütője. Mintha egyre jobban kirazolódna a káinság s az ábelség szerepkörei. Vastag fekete körvonalakkal rajzolja őket a reklámmal elfoglalt tiszta kék ég a Teremtő.

Okos kérdéseket kellene feltenni, miután a leghetlenebb válaszokat előlegben megkaptuk. Én például kíváncsi vagyok, hogy vajon ugyanúgy bontja el, robbantja le, hordja szét nyersanyagok az építményeinket, hogyha ő követett volna minket, egy pápua-Mezopotámia, egy pápua-Róma, pápua-Athén is? Úram bocsásd meg, nem a te példád erkölcsét tagadom, de nem jön, hogy odatartsam a másik arcom is, ahogy a World Trade Center második tornyát. Dönts el, hogy emiatt megbüntetsz-e, vagy megbocsátsz nekem, aki azt a passzust elhagyom, felfüggesztem, átugrom egyelőre, hogy „...miképpen mi is megbocsátunk”...

- Búcsú Tóth Istvántól
- Lászlóffy Csaba tanulmánya
- Király László: Sókert
- Szócs István: Hollóvilág...
- Határ Győző versei
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

19

SZŐCS ISTVÁN

Kritikapótló futamok

Hollóvilág

Magyarországon I.

Szilágyi István új regénye — történelmi parafrázis; nem a *Törökvilág Magyarországon* üresen maradtak vélt lapjaira beírt lehetséges változatokat tartalmazza, hanem új, de valóságos motívumok és fantáziák esztétikus (a valóságosnál esztétikusabb?) rendezvényeit... "Történelmi ikebana?" Néhány nyers kézzel kiszaggatott virág (melyeknek hervadása nem liliomhullás volt), szállás nyárstörredék, a rajta még fennakadt húscsapatokkal; krisztustövös; alvadtt vérrel pettyezett őszi falevelek?... Ezt is, mindezt is eszébe juttathatja az esztétikumot mindenáron megkeresni akaró kritikusként, mégsem lehet a regényt erről az oldalról megközelíteni.

Az a minden korok "mai emberét" foglalkoztató kérdés, hogy milyen lehetett testközelből a történelem; az a történelem, amikor az embernek saját házáat gyújtották fel, saját apját pirították a parázsán, saját fiát vitték janicsárnak, saját feleségét gyalázták meg?... mert csak az ilyesmi igazán valóságos a történelemből... Egy híres novellában a kisgyerekek, amikor őrjöngve tombol a családjá, hirtelen szeméhez kap egy messzelátót, de fordítva: így a fenyegetőző, üvöltő, hadonászó alakok megnyugtató távolságba kerültek, kicsinyítve: a történelmi regény egyik kellemes lehetősége, hogy fordított távcső lehet. Napjaink szörnyűségei "a messzi távolban".

Hányszor lehetett hallani korunkban, hogy a jelen világra panaszkodót így intették le: Mit akarsz? Elhattunk volna a tatárjárás idején is?

Milyen volt valójában a török hódoltság? Ez a történelmi tudat számára egy szabálytalan körvonalú, nagy *feketelyük*. Elnyel minden valóságos információt és fényt. Az ember csak meglepődik, amikor adatokkal találkozunk, hogy ott, akkor, benne is voltak legelesző nyájak; egyházi zsinatok; lakodalmak; mert "az életnek mindég, minden körülmények között mennie kell tovább". Jönnek történészek, kimutatgatják, nem is volt olyan sötét, amilyenek a krónikák falára festették, hiszen helyenként, koronként ott is pezsgett az élet; más adatokban száz és száz pusztává lett falu, kihalt egész tartomány; a Kazán-szoros fölé magaslik egy Almás nevű hegység, körben csillagnyi távolságra egy magyar szó sem hangzik; de túl a Vaskapun, a Duna déli oldalán, a nagy "Klisszurában" — ha van igazi Duna-kanyar, Iszter-gam, úgy ez az ott! — van *Síp* nevű helység, s hogy ez nem eltévedt dallam, nem véletlen, jelzi más nevek rezonanciája, például *Síp* közelében *Dudás*...

Az élet ment tovább — az ember is hol ment, hol maradt. Van idő, amikor a szepességi városok okmányait szögedies tájszóval állítják ki, közben az egész országot, nemcsak a hódoltságot járó szegedi mészárosokat és marhakupeceket mindenki török kémeknek tartja: egyszerűen azért, mert *onnan* jöttek... És vajon, nem joggal-e?

Szilágyi István regényének cselekménye megközelítőleg a tizenöt-éves háború környékén zajlik, az 1590-es évek táján, de egy sajátos vibráltatás révén az előző évtizedek

személyei és eseményei is történelmi jelenben, azaz *régmúlt jelenben* vannak (létezik ilyen igeragozási kategória is), például Melius *Juhász* Péter felbukkan, mint nagytiszteletű *Pásztor*; és Mátyás főherceg, a későbbi II. Mátyás király alakján átdereng száz évvel későbből a törökverő Jenő herceg, és a dunai flottaparádében anticipálódnak, mondjuk, Bajor Lajos és Lotharingiai Károly előrevetülő árnyai is, de nagyon sokdrangú mellékszereplőként, történelmi staffázként.

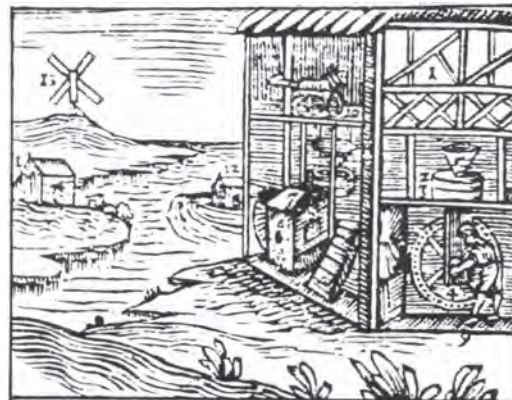
Az igazi főszereplők? *Fortuna*; egy középkori vagabundus, akinek már reneszánsz vonásai is vannak: fegyverforgatást és válást egyformán sikeresen oktat; a nagyon kevesek közé tartozik, aki valóban lát; de szövevényes politikai és ágasbogás szerelmi titkok, méghozzá régiék nyugózik bele — végeérhetetlen valláserkölcsi vitákba Lukács tisztelettel, aki egy hódoltság idejebeli vidéki realpolitikust, népméltó, modus vivendi kereső "hódoltságista".

"CSAK ROSSZABB NE LEGYEN. (Summája. *Reveken és az itt való népeken ne akarjon senki segíteni, mert ezzel rájuk csak bajt, veszedelmet hozhat*)" *Revek* betűkeveréssel létrehozott név, valamilyen *Keve* lehet benne, például az, amely valahol Belgráddal átellenben állott, s majd a "szerb tengerben" pislákol fel a neve Székelykeveként; vagy *Ráckeve*, amely a magyar főváros közelében lesz előbb szerb, majd üdülőtelep... (és az a szerémségi magyar szórvány?, ahonnan botokkal-kövekkel kergetik a délvidéki magyar szervezetek szervezni próbáló szervezőit; "minket hagyjanak békén"...? mint azok a bizonyos magyarkönyvégető és románlelkész követelő csángó férfiak?...)

A helyszín, a tájék: óriási síkság, a Nagy Magyar Alföld, a Tisza–Duna szabályozások előtti áttekinthetetlen vízrajzával, amely (Temesi Ferenc kételkedésével szemben: "Túl nagy önbizalom kell ahhoz, hogy síkság közepén telepedjen le valaki") igazolja a mindég is helyben maradókat.

A folyónevek éppenúgy megkeverve és lebegtetve szerepelnek, mint a helynevek és az irányok; ugyanaz a *Harmos*, mondjuk, egyaránt jelenthet Dunaágot, Tiszafokot, Köröst, vagy Nagyszamost; a főhercegi hajó Budát megkerülve érkezik — valahova? (Hova is: ha a Dunántúl is *odaát* van, ha a Tiszántúl is *túl* van — min?, — akkor hol a haza központja? Akkor, csakis a Jászságban és Palócföldön lehet, ahol állítólag *idegen eredetű* betelepülők hozták létre a legmagyarabb helynév- és családnév-állományt?)

Végeredményben: a földrajzi és a korrajzi keverés nem zavar, sőt célravezető, mert éppen tények és hiedelmek, rátapintások és melléfogások szüntelen, említett vibrációja hozza létre a szándékolt hatást, hogy a történelem nem távoli, hanem mindég a jelen

eleje, a jelen meg *végszakadhatatlan* múlt a reflexeinkben, jellemünkben, képzelgéseinkben és helytállásunkban; mert ugyanakkor *az is* valóságos; és a közelképek minden rútt sebhelye ellenére csodálatraméltóan szép is... A megfordított távcső megszépítő messzesége volna ez is?

A *Hollóidő*t két nagyon sokatmondó szál köti össze Szilágyi előző regényével, az *Agancsbozóttal*.

Az első, a "nő-motívum"; de itt a kapcsolat olyan, amikor valamit éppen a saját ellentéte fejez ki. Mert az *Agancsbozóttal* — kivéve egy megvillantott epizódot, egy durva, hivatalnoklelkű, szürke nőárnyékkal — nincsen "női vonal", nincs nőszereplő, nincs érzékiség, nincs sem sikamlósság, sem nyers szókimondás, ami annyira ellentétben van az egész kortárs irodalom-világgal, hogy a kritikát leküzdhetetlen zavarba merítette és azóta sem volt hajlandó szóbahozni sem a regényt, sem magát a hihetetlen, abszolút trendellenes jelenséget.

A *Hollóidő*ben azonban mint aláfestő és kísérő, vagy éppenséggel értelmező háttér-vonulatok, végighullámanak, önmagukban vissza-visszatérve örvénylenek az *anekdota-nők*, két fő archetipusban megtestesítve: az egyik a gyerekkor mélyéből visszajáró Húséges Dajka, a Rendíthetetlen Házvezetőnő, az Örök szakácsnő és a Nagy takarítónő; a másik: a törékeny, szeszélyes kecskegida, ábránd-illatfelhőkkel enyelgő feslett rózsabimbó; akár cinikus kakukk-önzéssel, akár félkegyelmű bujasággal odaadó; szeretekezéseik, szerelmeik, hűségük, hűtlenkedésük a regény *basso continuo*ja; de végül ott a harmadik: *az igazi*, a megfoghatatlan, akiről végül is senkinek nincs pontos tudomása, a végzetes sorsú balladai hősnő, akinek tragikus fátylát senki, sem a valódi, sem a vélt szerelmei nem lebbenthetik föl. De minden miatta történt. A démonikus vitézkedések, kóborlovag életforma, és a sunyi *túlélő technikák* egyaránt. A másik közös vonal az *Agancsbozóttal* a legényfalka, a fiúbanda motívuma; de ez már egyenesben folytatódik. Az exodus a családból és az elnyűtt civilizációból; csak *férfias dolgok* szenvedélyétől elragadva; fegyverfabrikálás, vadászat, portya, lóbetörés, kalandozás; életre-halálra; ez a regényben külön alregény, a fiatalabbik főhős, a magányos deák állandó vonzódása közéjük és a fájdalmas kiszakadás kényszere, a — "csak úgy tehet valamit értük, ha eltávolodva felülről tekint rájuk" — öngazoló nosztalgiaja.

Annyira heves a feszültség a vonzódástasítás egyidejűsége miatt, hogy velük kapcsolatban jön létre először kisülés a regény normális valósága és a paranormális fikció között. A deáknak — legtöbbször akarattól függetlenül — természetfölötti, de "mégis hihető" és elfogadható, sőt megmagyarázható képességei vannak: tüzet tud távolból szítani vagy apasztani, telepátikus úton befolyásolja mások célzó képességét; és egy adott ponton, amikor kilép a nyílt történetből, középkori haláltánc-látomást idéz fel az egész falka előtt. Ez a minálunk, a mi mai, sőt hazai — mai irodalmunkban teljesen szokatlan regénymesélői műfogás olyan kényes biztonsággal van többször is kivitelezve, hogy az olvasót a fiatalabb kortárs, Patrick Süskind hasonló fogásaira emlékezteti (az *Illatszerekből*). (folytatjuk)

Szilágyi István: *Hollóidő* Magvető. Budapest, 2001.

LÁSZLÓFFY CSABA

Ki hallja, ki érti meg?

"Megdermedt sírhalmok között
málladozik a gyászmenet
kőnéma kővak kőszüket
körötte idegen nevekkel
állnak a fejfák sírkövek

Dérlepte sírhalmok között
szétporlad rég a gyászmenet
harangszó csendül messziről
rézhangja lélekként lebeg
ki hallja meg ki érti meg"

(Baka István: Gyászmenet)

Börtönünk határtalan — állítja egy kortárs szellem. Mindegy, hogy a múlt emlékei, vagy illúziószegénységben felnőtt, sérült (vesztes!) képzeletünk vergődik börtönében. Valóban olyan mélye van a magasságnak is, hogy "börtönt ácsolhat a végtelennek" akár?!

Nemzedékek szoktak össze a rettegéssel, koponyaúrig ért fel a bizonytalanság (...tér-dig hűségben / derékig árulásban / ime hajdú a te fogvatkozásod — mondhatnám ma is, miként negyed századdal ezelőtt?). Egy idő után volt, aki már a semmibe kezdett hantot ásni, lent. Vagy odabent... Ámde bármilyen irányba indultak volt is a kevesek, és sodródott a szétszakított magyarság — hamisított, eltulajdonított világában volt egy kikezdehetetlen erkölcsi érték, ha úgy tesszük, mérce, amely továbbra is elpusztíthatatlannak látszott, egy biztosnak hitt pont, mely megmaradt szilárdnak. Érdekes módon, a fájdalom, a vesztség, a halál jelképei nemegyszer tartósabbnak bizonyulnak a dicső vagy vakmerő cselekedetknél, a mindent megbolygató, feje tetjére állító viharoknál.

Ilyen jelképpé nagyított emlék volt az aradi vértanúk kivégzésének kegyeleti napja: október 6. Sokan csak így emlegetvén a sorsszerű — de nem törvényszerű — áldozatokat: Az aradi 13! Noha méltatlan volt az utókor kegyele, valahányszor megfeledezett a szabadságharc bukása után másutt és nem sokkal később kivégzett személyiségekről, akik sorstársai voltak a tizenhárom hősi halottnak. (Mint Kazinczy legkisebbik, 29 éves fia, Kazinczy Lajos ezredes, aki Kolozsvárt készült épp visszafoglalni az oroszoktól, amikor hírül vette, hogy Görgey letette a fegyvert; a "tizenegyedik" vagy "tizenötödik" vértanúként október 25-én lőtték agyon ugyancsak Aradon.)

A teremő kimondás — remény. De legalább annyira az a kimondhatatlan is. A költő a maga "valóságával" többnyire a reményt szolgálja. Lehet, hogy a költészet kifejező ereje a szépre, jóra törekvést valóságként képes elhíttetni velünk, s a mítosz többre képes a tünékeny pillanat, a pillanatnyi történelmi állapot megragadásánál; ezúttal azonban a konkrét — régóta letűnt — tragikus, közlő csupán kusza, érthetetlenül zavaros, a "beavatottak" testi mi-voltát tekintve látványosan kegyetlen, majd hosszú távon beláthatatlan lélekpusztító, hetedízigen lesújtó, a reményvesztettségben depresszióba kergető történelmi napokra gondolok.

(Invokáció)

"Villámlik s döng az ég. Hanyatt esett az Isten / mondanám nagymamának a / pitvarában, mert a lebontott házba hazafutna a kisfiú, / és élne még nagymama..."

Éppen húsz évvel ezelőtt megjelent "olvasmányból" idézem e sorokat, az ÉLET ÉS IRODALOMnak abból a számából (1981. október 3.), amelyben Guyon Richárd honvédtábornok 1849. augusztus 14-i levele tételt közzé: A címzett Haynau altábornagy — a feladó: Guyon Richárd honvédtábornok.

Kiről, miről is van szó? (Egyúttal az is kiderül, hogy mennyire nem volt törvényszerű pont ama 13 honvédtábornok kivégzése.) A példát statuálni akaró hírhedt (magyarok ajkán hóhér gyanánt emlegetett) Haynauhoz az az angol származású gróf intézte a családi dokumentumokból kibányászott és húsz évvel ezelőtt közzétett levelet, akit ugyancsak Kossuth tábornokaként ismer és emleget az utókor. A magyar hadjáratban Guyon Richárd alól három lovat lőttek ki, "köpenyge a rajta átfúródott golyóktól olyan vala, mint a rosta, csákója összevágva, kardkötőjét is elvitte egy golyó"... Azokban a napokban, midőn Görgey világosan látta, miszerint "a szerencsétlen harcok után, melyekkel Isten a legközelebről meglátogatta a nemzetet, nincs többé remény, hogy egyesült osztrák és orosz nagyhatalmasságok ellen az önvédelem harcát a siker reményével folytathassuk" — az idő tájt Guyon honvédtábornok ezt válaszolja Haynau felszólítására: "En a fegyverhez azon magyar alkotmány védelmére nyúltam, melyre V. Ferdinánd őfelsége parancsára felesküdtünk" (különben ezt hangsúlyozza fő érveként az aradi várbörtönben fogva tartott és kivégzésre váró, szinte valamennyi honvédtábornok, a ma "főszereplővé" előléptett Kiss Ernő minden mentségét e "fedezék" mögé sorakoztatja fel, persze, hiába). Guyon tábornok megúsztá; jóllehet ama levélben kegyelmet követel kivétel nélkül mindenkinek (az ifjú császártól, Ferenc Józseftől az 1848. március 15-i alkotmány megtartásának szellemében), különben nem hajlandó letenni a fegyvert; amint írja: "az alkotmányt minden kezeim közt lévő erővel védelmezni fogom az utolsó emberig s az utolsó csepp véréig".

Önpusztító cselekedetre lett volna képes, többet s eredményesebben kockáztatván a törvény adta esélyt, mint az (azóta már világosan kiderült, hogy tévesen) árulónak tartott Görgey, aki Világosnál letette volt a fegyvert?

...Ugyan milyen "esélyt" kínált volna számunkra a harc folytatása — és főleg az európai helyzet? Ne feledjük, hogy az augusztusi nagy haditanács kétes érzelmekkel hallgatta volt Görgey szavait — azt, hogy "magunkra maradvá láthatjuk, hogy Új—Arad előtt csatarendben áll a győzelemittas ellenség..." (Még a vérszomjast kellett volna hozzágondolnia-mondania, hogy Haynau hiteles portréja elevenedjék meg sorstársai előtt; Görgey azonban nem volt bravúros stilszta vagy szélhámos politikus, aki mindenáron ördögöt akar festeni a magyar jövődő falá-

ra.) "Pénztáraink üresek, egészen üresek, hiányoznak a legénység ellátásához szükséges készletek, lőszerünk pedig alig elégséges egy kiadósabb csatanapra" — ilyen körülmények közepette teszi föl a kérdést: "megmenthetjük-e még fegyveres kézzel a hazát?" Akiket megmentett (volt ahol már tizenéves vörös sipkások folytattak partizánharcot a túlerővel szemben), neveltetésüknél fogva később még ők, a túlélők is árulónak neveztek, lehet. Mert azokban a hetekben (amikor a fegyverletétel hírére nem akarták elhinni az alföldi parasztok, de a példastatuálásra kiszemelt tizenhárom már búcsúleveleit írta s halálra készült) a Dunántúlon, mint hírlett, a somogyiak még szeptember végén is hallani vélték az ágyúzást, s fülüket a földhöz tapasztva erősítették, bizonygatták képzelet vágyálmuk hitelét. Pedig az Orsova melletti sátoztárborból akkoriban már török határok kísérték a rongyos mundérban, éhségtől meg-megbicsakló lábú menekülő honvédeket. És az orosz tábornokokot sürgető Haynau Olaszországba küldött egyik magánlevelében ez olvasható: "Paszkevic a lelkemre kötötte, hogy hirdessek általános amnesztiát... én kitérő választ adtam, de a lázadó vezéreket fel fogom kötetni, és minden cs. és k. tisztet, aki a forradalmárok szolgálatában állt, agyon fogok lövetni, gyökerestül irtom ki a gazt..."

Nos, mit lehetett várni ettől a személytől és a győztes nagyhatalmak Európájától?... Legfeljebb annyi kegyelmet, mely eleméri és ittebei Kiss Ernőnek és három társának (közük az ugyancsak örmény származású Lázár Vilmosnak) kijárt: kötél helyett golyó általi halált.

(A budapesti Élet és Irodalom már említett, 1981. október 3-i számában jelent meg a Felhívás negyven fűző című versem, amely nagy kravallt, kivizsgálást vont maga után — ezt Bodor Pál és apósura, Gere Mihály elvtárs tudja csak igazán azóta is. A "sírba vitt részletekre" koporsófedelelet borítva, annyit mégis idéznék ebből az opusból, amennyi az aradi s a későbbi, látszólag "vértelen" áldozatoknak kijár: "Erdély csontos ösvényein a helybéli nép / lerongyolódva mint sáskahad mint ározó után / egyre csak hurcolkodik az Olt jobb partjára / a Maros bal partjára híjjával taracknak röppentyűknek / s egyéb nyomos védelmi éronek vajon meddig / hátrálhat még Köhalmónál Vízaknánál Piski és / Déva között a maradék?..."

Ez, mondhatni, máig időzített "áthallás". Divat, nem divat: az áldemokrácia elmúlt évtizede alatt össze-vissza, főképpen Nyugatra csángáló erdélyi atyafiak a megmondható, mennyire valóságosak a nemcsak az 1849-es vereség és vértanúság idejét megelevenítő, a státustalanság és kiúttalanság mindenkorai állapotára utaló passzusok...

összemosódnak már a dátumok / legalább az eredeti helységneveket függesszük ki / egy-egy sánc szélébe vert karóra a kifosztott / határban nehogy kishitűség vagy árulás szakítsa el az anyai / szótól véggépp azt akit a szükség lapulni kényszerített...

Hol tartunk... hát itt tartanánk még ma is? Bő másfél évszázad múltán, a jóléti és jóléti Európa szemé láttára — a változatos kedvéért: a trikolór szabványszínével átfestett ördögi fondorlatok korában — midőn a nagynemzeti buzgalom az ember közelebbi atyafiát, Lázár Vilmost is kedvére

>>>>> folytatás a 4. oldalon

>>>> folytatás a 3. oldalról

"arománna" léptetheti elő, mert ez is megtörtént nemrég, még hozzá a magyarok által szerkesztett *Dialogban*. Holott Lázár Vilmos koponyája (a tanúvallomások szerint) "rövid, széles, magas volt; ami családja örmény eredetével teljes összhangban áll". Itt élek a lehetőséggel, hogy felolvassak Lázár Vilmosnak a feleségéhez írt utolsó két leveléből.

"Kedves szentem, Marim! Jer be hozzám, édes lelkem, úgy hiszem, megengedik — a többi itt hallod meg. De jer kocsin, és hozd el a gyermekeket is. (...) Édes lelkem, légy erős — mert úgy hiszem, ez csak próba... Bennünket valamennyit halálra ítélték, de úgy hiszem, a kegyelem be fog következni..."

"Mindenem e földön, kedves szentem, Máriám! A lelkiatyá, akinek kezeibe letettem vallomásomat — és kinek kitártam tiszta öntudattal bíró keblemet, át fogja neked adni kis gyűrűmet, szivartárcámát és evőeszközömet. (...) Én keresztülvittem az élet-halál tusáját — és meg fogok halni, mint férfiúhoz illik. (...) Adj gyermekeink mindegyikének, ha kilép a világba, egy emléket tőlem — élő jelét annak, hogy az, aki becsületesen és tisztán élte egész életét — nyugodtan bír meghalni, ha ártatlanul is, mint én..."

Kivégzése előtt a római katolikus papnak adott egy aranyat misére... Nevezhetjük ezt a minden történelmi hitelt kikezdő mesterkedések idejét akár kettős áldozatnak — amaz elsődleges, véres leszámolás után, amelyet más idők más hatalmi törvényei diktáltak s kényszerítettek ránk.

Annak a korszaknak, ha a lelkiismerete nem is, de a dokumentumok iránti tisztelete példás örökség ma is.

Halljuk hát a tényeket.

*

1849. szeptember 21-én, pénteken vezették Kiss Ernőt és gróf Vécsey Károlyt a bírák elé az emeleti terembe. Hivatásos jogászokból álló bizottság tagjai: Ernst törzshadbíró, őrnagy rendfokozatban, Zinner, Daubek, Öhl és Schickl hadbírák, századosok.

Kiss Ernő honvédtábornagy, országos főhadparancsnok. Született Temesvárott 1800-ban (a lexikonokat kiigazítva újabb közlés szerint 1799. június 13-án; bár az aradi kihallgatási jegyzőkönyvben mindvégig negyvenkilenc éves, katolikus vallású, özvegy emberként szerepel), a második huszárezred parancsnoka, a hannoveri rend birtokosa s a pápai Krisztus-rend lovagja volt, a legvagyonosabb nemes emberek sorába tartozott; a magyar seregben érdemeiért tábornok, utóbb altábornagy és a magyar érdemrend középkeresztese. Ízléssel épült s pazar fényesen berendezett lakóházai a lázadók által hamuvá tették, s több mázsára menő asztali ezüstkészletét a temesvári várórség lefoglalta. (Vinkler Brúnó minorita szerzetes jellemzése alapján)

A *Hármas kőriskronikája* talán elárul valamit abból a gazdag örmény földi paradicsomból (mert szilfa-, csere- és bükkfával, orgonabokraival, illatos hársaival, derűsen mosolygó, sárgalombú juharfaival és a téli ég alatt a hóban zölden pompázó egyenes törzsű fenyővel valóban az volt), amelyet Kiss Ernő Torontál vármegyében örökölt, és szerencsétlenségére túl korán maga után hagyott. Az udvarház parkjának legöregebb fája, a vén hármaskőriska valószínűleg a kőriska lehetett volna az ittebe Kiss család éle-

tének. Kódex volt a vén fa — a latin szó nemcsak régi könyvet, krónikát jelent, az eredeti értelme fakereg, faháncs. Nos, a hármaskőriska százharmincöt évgyűrűjében egy család hat nemzedékének életét őrizte volt. A park alapítója Issekutz Katalin asszony volt, ki első nemzedéknek számító atyját, Antalt, Erzsébetváros szabad királyi város főbíráját élete alkonyán Erdély bércei közül vitte a bánági Begaszentgyörgyre, s akinek hitese ura, Kiss Miklós vásárolta meg az ittebei birtokot. A borsóöld szülőházról és a gyönyörű parkról szóló leírások a hatodik nemzedékhez tartozó néhai Jaksich Mihály jegyzőtől maradtak fenn ránk, akit, akárcsak a vértanú Kiss Ernőt és leszármazottjait, "a többszörösen összeszővődött" nagy családi rokonság magyarországi ága révén felmenőim közé sorolhatok. Mert — amint írja — "akiket maga körül látott a hármaskőriska, azok mind Issekutz Ágoston valamint Lászlóffy Násztur és felesége, Izsák Mária leszármazottjai"...

Kiss Ernő a negyedik "kőriska-nemzedékkel" serdült föl. (Déryné naplójában olvasható, hogy társulatával Becskereken is játszott, s egyik kamaszifjú színházi rajongójában később a *mi Ernőnk* vélt felismerni; noha valójában a hozzá hasonló, tüzes tekintetű, dús, lobogó hajú unokatestvére vitte volt Dérynének az előadásokat magasztaló vagy poscskondiázó vármegyeházi híreket, Kiss Ernő azokban az időkben huszonhét-huszonnyolc éves huszárcapitány volt.) A majdani aradi hős nagyapja, Kiss Izsák Elemér lakott, és roppant gazdagsága egyetlen fiára, Ágostonra szállt, aki az eleméri és ittebei birtokoknak, valamint az öröklött örmény ékszereknek s drága ezüstműveknek köszönhetően Torontál vármegye leggazdagabb mágnásurai közé soroltatott. Kiss Ágoston mindazonáltal igen egyszerű öltözetben kelt útra Ernő fiával, aki a pozsonyi huszárezredben óhajtott kitanulni a huszárságot. A huszárezred parancsnoka honnan is gondolhatta volna, hogy egy dús-gazdag nábob áll előtte, aki éppen ebéd közben zavarta meg családját. Kiss Ágoston előadta, hogy mi járban van Pozsonyban: fia huszár szeretne lenni! "Forduljanak a sorozó parancsnokhoz" — utasította kissé barátságatlanul az ezredes a jövevényt. Ernő apja azonban nem tárgyalt: "Engedelmet kérek, a fiam nem közhuszár, hanem kadét szeretne lenni." Az ezredes hangja egy fokkal fölényszeresebbé vált: "Tudja-e, hogy ezredünk tisztikarában szinte csupa főnemesek szolgálnak? Képzelteti, hogy mekkora mellékjövedelemre van szüksége egy hadapródnak, ha lépést akar tartani tisztársaival." "A fiamnak — felelte nyugodt hangon Kiss Ágoston — tizenhatezer forint zsebpénzt adok. De ha nem lenne elég?... Nem fogom hagyni, hogy ittebei és eleméri Kiss Ernő főnemesi tisztársai között szégyenkezzen." Az ezredes megütközve állt fel az asztaltól, jóformán szóhoz sem jutott, amikor szerencséjére felesége kukkantott be a másik szobából. "Nézd csak — nézett ki az ablakon, milyen pompás lovak!... Ezeket mind az ezred számára hozták?" Mire az örmény nábob szerényen szólott közbe: "Bocsánat, asszonyom, azok a lovak az én ménesemből valók. Hatvan példányt hoztattam el otthonról huszonnyolc csikóssal, hogy Ernő fiam, hogyha már huszár akar lenni, ne szűkölködjék hátslovakban..."

Szóval így vágott neki a kalandokban

bővelkedő, s mint később kiderült, kockázatos pályának — legalábbis a nagy család *krónikása* szerint — Kiss Ernő; hamarosan a pozsonyi tisztikar kedvence lett, és egy év múlva már férfiként, huszárhadnagyi csilaggal tért haza a begaszentgyörgyi rokonsághoz.

*

"Kiss tábornok nem hadvezér, de azt bizonyíthatom, hogy rendkívül bátor katona. Egy lovát puszkagolyó érte... Tényleges verekedésünk nem valami nagy, annál nagyobb az erkölcsi kudarc... El sem tudok képzelni, mennyire szétzúllott zászlóaljunk. Engedelmisségnek híre sem volt, el is fáradtak a legények, sehogy sem lehetett őket összetartani." (Leininger-Westerburg Károly aradi vértanú feleségéhez írt leveléből. Majd az 1848. december 7-i a tornasováci csata után, miután Damjanich a magyarországi főhadparancsnoknak kinevezett Kiss Ernőtől átvette a bánági csapatokat.)

"Kiss nem volt alkalmas arra, hogy válságos pillanatban ütközetet vezessen, aztán meg nem volt lőszertartalékunk, hogy hosszabb ideig folytathassuk a csatát..."

Hangja, szaga, kényelme, kétes értelme, kétségtelen gyűjteményértéke volt valamikor annak az emlékezetünkben aléltleplevilágnak is. És Kiss Ernő, nem mindenik, de legtöbb szorongatott-sanyargatott társához hasonlóan, a lehetetlen — gyűlöleten alapuló — döntéssel szemben, egy hullám(törő)lovassal esélyével megkísérelte a lehetséges, lovagiatlan, gyarló kompromisszumot.

(A kihallgatási jegyzőkönyvből): "Végül ami az ez év április 14-i debreceni függetlenségi nyilatkozatot és az országnak az osztrák monarchiától és a Habsburg-Lotharingiai uralkodóháztól való elszakadását illeti, ki kell jelentenem, hogy ezzel a lépéssel sem én nem értettem egyet, sem az egész magyar hadsereg... A függetlenségi nyilatkozatot Kosuth a karzat terrorizmusával kényszerítette ki, mert maguk a képviselők sem értettek egyet vele. Azt mondták, hogy az oktrojált (ránk erőszakolt) alkotmány miatt, mely Magyarország nyolc évszázados alkotmányát megsemmisítette, nincs más választásunk..."

Kiss Ernő szeptember 11-én levelben igyekezett az aradi várfogságból fegyverletételre bírni Klapka György tábornokot, aki a kompromisszum helyett a nyílt kiállást választotta Komáromban, s mint tudjuk, nemzetközi rokonszenvtől kísérve, csak október elején adta föl a várat, miután katonái számára is kiharcolta a szabad elvonulás jogát.

"Csodálkozva hallottam - hangzik Kiss Ernő levele —, hogy nem hajtott Görgey felszólításának szavára, és folytatta az áldatlan, pusztulást hozó harcot. Mint régóta szolgált tiszt, mint elismertem jó hazafi felszólított önt tábornok, a haza nevében, hogy haladéktalanul adja át a várat, kövesse példánkat, és ugyanolyan belenyugvással nézzen a jövő felé, mint amilyenel mi, az ön fegyvertársai várjuk sorsunkat.

Ennek a küzdelemnek a folytatása már nem hazaszeretet, hanem inkább árulás, mert minden további csepp kiontott vér csak az önzést bizonyítja. (...) Világosítsa fel, tábornok, az ön alá rendelt tiszteteket a dolgok állásáról: engedje meg nekik, hogy ezt a levelet elolvassák, mondja meg nekik, hogy ez az egyenlőtlen harc (mint Görgey mondta) örültség. (...)

Tábornok! Ha tanácsomat követi, igaz hazafiként cselekszik - ha megtagadja esdő kérésem teljsítését, önmaga száll a felelősség, és csak az ön lelkiismeretét fogja nyomasztani, ha nem ajándékozza meg a lehető leghamarabb az országnak azt a szép részét is az üdvöt hozó békével, amelyet most már az egész haza élvez, és amelytől két esztendeig meg volt fosztva..."

Az ítélet (október 5.) — Díszalakzatban, négyzögben várakozott a Woher-gyalogezred első zászlóalja a vár főterén. Középen Ernst törzshadbíró állt, hóna alatt fekete bőrmappával.

"Főtörzsfoglár, vezesse elő a vádlottakat!" — hangzott a parancs. Kiss Ernő érkezett elsőnek. Megmutatták neki a helyet, hova álljon. Középmagas, karcsú, friss mozgású férfi. Negyvenkilenc éves, de tízével fiatalabbnak látszott. Élénk volt. Dús haja félig a homlokára fésülve, vastag bajusza gondozott, kemény álla borotvált. Gróf Vécsey Károly érkezett melléje; kezét szorították. A harmadik elítélt Aulich Lajos, a legidősebb lázadó tábornok volt; negyedikként lovag Pöltenberg Ernőt kísérték három társa mellé.

"Ófelsége a császár nevében! — kiáltotta bele a hűvös reggeli csendbe Ernst hadbíró." — Ítélet, melyet a magas hadsereg főparancsnokság parancsa folytán összeállított és megesketett hadbírótság az alább nevezett urakkal mint a magyar lázadó hadsereg vezéreivel szemben egyhangúlag hozott meg... miáltal bűnösnek mondatnak ki hazaárulás büntetésében az ötödik hadcikk és a katonai büntetőtörvénykönyv hatvanegyedik szakasza, az 1848. október harmadiki, huszadikái, november hatodikai, tizenkettedikei és az 1849. július elsejei legfelsőbb manifesztum és proklamációk alapján vádlott urakat az osztrák hadseregben viselt rendfokozatuk és nyugdíjigényük megfosztása mellett, miközben kimondatik összes előtalálható és elő nem található vagyonuk elkobzása, golyó általi halálra, illetve kötél általi halálra..."

(Kiss Ernő levele lányának, 1849. szeptember 26.)

"Kedves jó Róza! Ne álmodjatok valahogy arról, hogy engem láthassatok vagy velem beszélhesetek. Életünk napról napra rosszabb lesz; egy perc szabad levegő sem. Még egy pillanat a folyosón sem. A szabad levegő teljes megtagadása folytán nagyon szenved a májam, annyira, hogy a halált jobban szeretném ennél a gyalázatos létnél... Ha elküldheted a 21-i, 22-i és 23-i hírlapokat, áldani foglak; különben nincs másra szükségem, mint borra és kenyérre... Téged örökre szerető Atyád."

HAYNAU levele: "Kiss Ernő lázadóvezér birtokait és tizennégy mázsa ezüstjét máris elkoboztam, a lázadók minden birtokát és vagyonát a kormány javára lefoglalom és kezelésbe veszem. Az már más kérdés, hogy Bécsben ezt helyeselni fogják, beavatkoznak, örömmel félreállok. Vagy erős és hatalmas lesz Ausztria az egyesülés jóvoltából, és akkor Magyarországot úgy szervezi meg, ahogy a német tartományokat — amihez csak azért is ragaszkodom, mert az országot fegyverrel hódítottam meg —, vagy a további feladatokat egy fejbőlintó Jánosra kell bízni, akit tetszés szerint rángathatnak Bécsből..."

A kivégzés. — Lélekben halott volt Lázár Vilmos. Tichy őrnagy a nyeregből fejbiccen-

téssel intett a négy papnak, hogy lépjenek hátra a katonák sorfala mögé. Kiss Ernő kezét fogott lelkészével, az ő csuklóját csak most kötötték hátra. "Köszönöm önnek a vigasztalást — mondta a papnak. — Szegény hazám... Verje meg az isten a hóhérait."

Az őrnagy intésére a katonák a várfal tövéhez hátráltatták a négy elítéltet. Felszólitották őket, hogy térdeljenek le, majd fekete kendővel bekötötték a szemüket. Csak Kiss Ernő arca maradt szabadon...

A tizenhat lövésből négy-négy célzott egy-egy térdelőre, alig puskahegyre közelből. A lóháton ülő őrnagy kardsuhintására eldőrdült a tizenhat lövés. Dessewffy Arisztidesz, Lázár Vilmos és Schweidell József előrebuktak, de Kiss Ernő továbbra is a lövészekre szegezte tekintetét. Az őrnagy ráparancsolt a sor szélén állóra: "Végezzen vele!"

A lövész közel lépett Kiss Ernőhöz, és fülébe lőtt. Az áldozat feje szétroncsolódott.

A kivégzésről szóló vallomások különböző (egymásnak ellentmondó) változatai helyenként már-már a mítosszá válást segítik elő.

(Sujánszky Euszták minorita szerzetes visszaemlékezése:)

"Elérkezett ez is. Tompa moraj közt megérkezék a kísérő sereg, és háromnegyed hat-

ra a négy golyóval ítélt tábornok, úgymint Kiss Ernő, Schweidell József, Lázár Vilmos és Dessewffy Arisztid a sáncok között agyonlötvetett.

Kiss Ernő az első lövés után el nem dőlve, reája másodszor is három egyen lövén hala el. A három áldozat arca borulva, Kiss Ernő hátra bukva feküdt a sánc árkában a nap lementéig. Kiss Ernőt a lövések közelről érték, bőrébe fúródott a lőpor, s a füst befeketítette arcát.

(gróf Teleki Sándor honvédezedes visszaemlékezése:)

"De csak hárman roskadtak össze, Kiss tábornok állva maradt, a büszke, az ironikus Kiss, aki nem akarta meghazudtolni előkelő modorának hírét.

— Hát én — kiálta —, rólam elfeledtek?

A káplár, kinek puskája töltve maradt, kilépett a sorból, s rálőtt a nyugodt tábornokra, aki homlokán találva elhullott azon osztrák golyók egyikétől, melyeknek özönét annyiszor zúdította magára."

(Karl Weinhengst visszaemlékezése — a bécsi forradalom résztvevője, a kivégzés szemtanúja):

"Az ítéletek felolvasása után mindegyik elítéltről levették a láncokat, s kezeiket erősen hátrakötve egymástól négy-négy lépésnyi távolságra letérdeltették őket. Mindezt a porkoláb végezte, és pedig nagyon ügyetlenül... A vezénylő tiszt csakis Kiss Ernőnek engedte meg, hogy a halálnak a szemébe nézhessen.

A lelkészek a katonaság mögé léptek, s egyszerre tizenhat lövés dördült alig két lépésnyi távolságból. Kiss Ernő kivételével a többiek azonnal meghaltak. Ekkor egy gránátos tiszt parancsára fegyverét Kiss Ernő fülébe sütötte el, miáltal annak fejét egészen szétroncsolta.

A vértanúk, mielőtt letérdeltek volna, felsőruhájukat levetették... Így meztelenül kerültek a sírba."

(Végül Sylvester Lajos osztrák élelmezési őrmester visszaemlékezése:)

"Kiss Ernő alacsony termetű ember volt. Mint dúsgazdag földbirtokos, itt is elegáns volt, zsebéből vadonatúj selyemkendőt vett ki, s azzal saját maga kötötte be szeméit, azután kabátját levette, jobb térdére ereszkedett, mintegy imádkozva várta be a halált. Fején kifogástalan paróka volt. A golyók szíve táján találták, azonban nem halálosan. Zihálva, kínlódva talpra állott, tántorogva nyújtva karjait az ég felé, halódó paroxizmusában (heves indulatában) két olyan mozdulatot téve, mintha valamit felülről lefelé rángatna. Egy altiszt hozzáugrott, és közvetlen közelből fősbe lőtte. A tábornok hanyatt esett... A közeli lövéstől parókája meggyulladt, és lángolva repült a fal tövébe."

(Íme, egy romantikus, az áldozatot jelképesen hőssé növesztő emlékezés, jöllehet inkább látomás, vízió, mint krónika.)

(Következzék a tisztiszolga levele Kosuth Lajosnak, Kiss Ernő holttestének elszállításáról. 1890. okt. 29.):

"Nagyságos Kiss Ernő tábornagy úr hű huszárja voltam, és jelenleg Nagyszentmiklóson (Torontál vármegye) van tartózkodásom. 81 éves ember vagyok. És mint nagyságos Kiss Ernő tábornagy úr hű huszárja a következőket írom: 1849-ik év Október hó 6-ikán az én jó gazdámat az Aradi várban lőtték agyon... még agyon lövés után éjjelen az Aradi várból kiloptam, Aradról elvittem Kátrányföldre a hol 16 esztendeig feküdt; onnan átszállítottam az ő templomi kriptájába(n) Eleméren a hol most is nyugszik."

(Utóirat)

A kivégzésre váró Kiss Ernő

"Hagyd a homályt
a boldog taknyosokra!"
(Vas István)

Ötven ugyan már nem leszel soha,
a lét értelmét megtanultad: mostoha
kézre, szőre nem bízhatod
gyermekeidet — halálra a holnapot!
Apai fájdalom!... (Bár sokkal nehezebben
bujkálnál itthon avagy idegenben.)
Tenlégzeted szorongatja még
a mellkast. Mindened — a nyelv is törmelék.
Fényűzésre többé semmi sem készlet,
egy korty rum vagy bor mit sem nyom a latba;
vezényszó nélkül indulsz a végső rohamra.

Sorsod elrekkirált (magyarörmény)
ezüstkészlet.

Lapzárta érkezett a hír, hogy Tóth István 78 éves korában váratlanul elhunyt. Az utolsó kitüntetésére alkalmából elhangzott méltatás közreadásával búcsúzunk tőle.

"A keresztény humanizmus... is csak erősebb mindennél"

Tóth István laudációja

Volna arra alapos ok, hogy az Illyés Gyula-díj átadása alkalmából Tóth István esetében a kitüntetett franciából készült műfordításairól beszéljek; hiszen megjelent tőle *Rousselot*, valamint *Guillevic* egy-egy kötete, nem is beszélve *Van der Cammenről* valamint a belga költészetből készült antológiájáról; én ezúttal mégis inkább a magyarországi neolatin költészetből készült fordításairól szeretnék beszélni. Ugyanis egy szinte teljesen elfeledett latin világgal ajándékozta meg magyar olvasóit. Kiadta már a kolozsvári és a nagyváradi latin költészet antológiáját, készen áll és remélhetőleg nemsokára meg is jelenik a gyulafehérvári költők nagyterjedelmű válogatása. Hozzátehetjük, hogy remélhetőleg Tóth István elképzelésének megfelelően, vagyis együtt a latin eredetiekkel. Ez nagyon fontos volna, hiszen olyan nyomtatványokból magyarította e verseket, amelyeket rajta kívül szinte senki sem olvasott, sokszor csak egy példányban léteznek, könyvtárak mélyén porosodnak, ezért — ha ki akarjuk szolgálni a neolatin irodalom iránt újabban felébredt, mondhatni világméretű érdeklődést — akkor a latin szövegeket is az olvasó elé kell tárni és ez a potenciális olvasó akkor nem csupán a magyar nyelvűek közül fog kikerülni. (Elég arra gondolni, hogy az utóbbi időben Európa szinte minden országában és Amerikában is ugrásszerűen megnőtt az egyes nemzeti kultúrákhoz tartozó, de egyúttal rajtuk átívelő, őket összekötő latin szövegek újra kiadása és fordítása; pár éve már az interneten is hatalmas szövegtörzsek férhetőek hozzá, sokszor jelentéktelenebb alkotásokból összeválogatva, mint amilyeneket Tóth István felkutatott.) Ugyanis állíthatjuk: az Ő fordításában és jegyzeteivel valóságos, noha teljességgel elfeledett és elrejtett kincset kapunk kézhez.

Hogy mi vezérli őt, a költőt, a tanárt, a filológust, az irodalomtörténészt — mert rendkívül sokoldalú az életműve —, hogy mi vezérli ezekhez a humanistákhoz, azt talán két versének az összehasonlításával tudom a legjobban bemutatni. Az egyik egy 1954-es verse, *A Váradi út*:

"Hol tengelyekig ér a gyepes útközép,
és duzzadó álmokkal Váradra jár a nép,
most csendben nyelik el a szürke út porát
a szelíd fagyalok és vad galagonyák.
Az út két oldalán a kökényfák alól
bólingat már felém a száraz vadkapor.

A Galambos felől felzúgnak a szelek,
világgá indulnak az ördögcserek.
A kormos törzsekről rohan a sok levél;
jaj annak, kit nem köt a földhöz mély gyökér!
Engem redőiben megőriz ez a föld,
mert bennem zúg a fa, amit a szél letört."

— s akkor ugrok egyet —

"...Papsipkabokor ég a parti fák között,
s az erdő árnyéka nagy vízként hömpölyög.
— Hol földdé lett anyám, s anyámmá lett a föld,
jobbaldalt elhagyom a fűves temetőt.
A poros utakon súlyától lép a láb;
felismeri a rét jó Anteusz fiát.

Té józan szívű Föld, neved csak fiadat,
nincs olyan Herkules, ki tőled elragad."

Várad, Várad környéke, ahol a költő született. És aztán egy

szerepvers vagy vallomás, vagy ars poetica? A *Humanista költők* című vers két évvel későbből, 1956-ból:

Humanista költők

Mostan ütötte a távoli óra a féltizenegyet.
Múltunk könyvei közt csüggetegen lapozok.
Nemcsak a gondolat, ámde a szín is messzi vezethet;
rég elavult lobogók rostjai itt a sorok.
Színehagyottan tűnve a kor fia pisla szemébe,
gót metszésű betűk, rejtjelek, mit izen?
Azt, hogy a régi nap élve tüzelne a sárga lapokról?
Vagy kriptája csupán néki a hártypapír,
s régi korongja virágként vár zsugorodva a könyvben:
fényteli kelyhe letört, s örli a lassú halál?
Nem tudom. Éppen ezért felidézem a sokszori sétát,
míg fiatal szemmel néztük a szűk tereket:
szobrok, várfalak, ép kövek ótok egy eszmevilágot,
s durva falak tetején állt valahány eszelős
(mert legelőbb eszelősként tűnt a szemünkbe a sok hős
megnyitván a remény nem lehető kapuit.)
Kincsekkel hazatértek a békés messzi világból,
s azt tették, mit a kor embere várni se mert.
Janus, Oláh, Decsi, Laskai, Honterus és valamennyi
lángteli vártereken új kiutat mutatott.
Nem gondolva közelgő vészre a várbeli népek,
mentek a lélek, az ész szebb birodalma felé.

Mint a jövő, közelebb jött, s néha tapintani vélték
eszmevilágunk domborodó köveit.
S új tüztől lelkedbe riadva az emberi szépség,
várt, amíg új eszelős nyit a reményre utat.
Bújt ki az ész csigaszemként szertetafintoa a térben
annyiszor jöve elő, hányszor a tűz belemart.
— Dús moha hízik a várfalakon, porosodnak a könyvek.
Romló hús csak a lét, s egyre cseréli magát.
Mégis a könyvben, a kőben, a sírba a hajdani példák
intnek, szólnak, ekképp, s érti az emberiség:
"Merj! Az igaz (s egyedüli szilárd!) kicsapódik a létből
mint a koraltestből sarjad a ritka virág."

Abban az időben, amikor a szocialista kultúra fantomját kergetve a hagyomány meghamisítását, agyonverését, elhallgatását vagy átszabását tűzték ki, súlyosbítva azzal, hogy Romániában mindehhez még egy őstörténeti fantom által irányított újabb nacionalista rémálom válogatta vagy teremtette meg a nem létező hagyományt, Tóth Istvánnak volt ahhoz bátorsága, és volt ahhoz türelme, iszonyatos türelme, tudása és szeretete, hogy nagyon nehéz kutatási körülmények között, nagyrészt, mondom unikális példányokból rekonstruálja a valóságot; azt a valóságot, amit elfeledett (nemcsak azon iskolai és kulturális körülmények között, amelyben a romániai magyarság volt kénytelen élni) az ottani magyar közösség, elfeledett bűnös módon az egész magyar kultúra, mert az a kezdeményezés, amelynek legmagasabb megvalósulása vagy legtöbbet ígérő kezdeménye Huszti József Janus Pannonius-monográfiája volt,

nagyon sokáig folytatás nélkül maradt, akárcsak a Juhász László-féle latin szövegkiadási sorozat, és azért szinte előlről kellett kezdeni a dolgot, illetve új csapásokon kellett elindulni; új csapásokon, amelyekben csak útmutatók lehettek a nagyon kevés latinista kolléga tanulmányai vagy könyvei. Így az a meglepő eredmény derült ki, először egy kolozsvári antológiából, amely a *Múzsák fellegvára* címet viseli és a kolozsvári latin költészetet rekonstruálja a tizenhatodik századtól a tizenhetedik század végéig, azután pedig a majdnem háromszoros terjedelmű váradiból, amely a *Phoebus forrása* címet viseli, és immár elmegy a tizennyolcadik század végéig, hogy tulajdonképpen a magyar költői tudatosság kezdeteitől, tehát gyakorlatilag tényleg Janustól, sőt Janus nagybátyjától és mesterétől, Vitéz Jánostól, egészen Csokonai költészeti forradalmáig van egy teljesen elfeledett folyamatos tradíció Nagyváradon. Akiket ő tárgyal, sokszor a szakembereken kívül a nevüket se hallotta senki, de meggyőződhet bárki a fordításokból, hogy ezek jó költők, nemcsak azt jelenti, hogy ott éltek vagy működtek, hanem, hogy a tradíció odavonzotta őket munkálkodni; most arról mégcsak nem is beszélünk, hogy az olyan figurák, mint *Tertina* Mihály, aki már a tizenkilencedik század elején virágzik, utóljára még kísérletet tesz arra, hogy a többi magyarországi nemzetet is a ruszinig — nemcsak a román, a németet és szlovákot és így tovább és így tovább —, tehát a ruszint is, amelynek kulturális idegenszerűsége vagy lemaradottsága elég nagy ebben az időben, bevonja egy korszerű latin *respublica litteraria*ba, és mindez várad! Tehát tulajdonképpen, hogyha arra gondolunk, hogy a *Tertina*-féle kezdemény már egybeesik azoknak a tudós tanároknak és tudós műhelyeknek a létével, akikkel és amelyekkel később majd Vörösmarty is kapcsolatot teremt, akkor már nem vagyunk messze attól, hogy Várad, mint a "holnap városa", ismét megújítsa a magyar költészetet.

Egészen megdöbbentő ennek a "Phoebus forrásának" a tanulmányozása, többek között azért, mert — és akkor itt egy másik erényét kell kiemelni Tóth Istvánnak — nagyon nagy kritikátörténeti, poétikatörténeti műveltsége van, tárgyalja például a műveket nemcsak latin vagy magyar, hanem világirodalmi vonatkozásban, de mindig olyan példákkal, amelyeket ebből az érdekes, minket izgató anyagból is merít, az arisztotelészi és a platóni költészet-felfogás különbségeit is, és ezért abban a tagolatlan betűtengerben — amelyet többnyire csak könyvtártörténészek, iskolatörténészek ismernek dokumentumanyag gyanánt —, fölfedezi a stílusok örök küzdelmét és újjászületését, el tudja különíteni — sokszor a felekezeti kötöttség alapján — az inkább arisztotelianus alapozású vagy az inkább platónikus típusú költészetet, és az alkalmi költészetben is — amelyet nem szoktak sokra becsülni — felfedezi sokszor a legizgalmasabb dolgokat. Tehát például egy *Rákóczi* Zsigmond halálára írott gyászversben, egy 335 hexameterből álló kis látomásversben, olyan gyöngyszemet talál, mint ez kiderül "Értékek és mértékek" c. tanulmánykötetéből is (Nagyvárad, 1998.), amely a jövőendőben, hogyha ez a magyarországi latin költészet ismét — mint ahogyan ez megtörténik más nemzeteknél — visszaszerezvül a nemzeti tudatba, örök antológiadarab lesz, nyilván az ő fordításában; úgyhogy nagyon nem is tudom, mit várhatok most már — bizonyára kíváncsi vagyok — a gyulafehérvári kötettől, hiszen valóban, amíg ezeket a tudós városokat és egyes külön paraszszusokat és helikonokat nem dolgozzuk fel; s akkor mondhatjuk

Kassát; mondhatjuk Pozsonyt, de mondhatjuk Vácot vagy Veszprémet, Kalocsát, amely egyébként a legnagyobb mértékben *Patachich* érsek révén összefügg Nagyváradal, addig nem ismerjük a múltunkat, és nem ismerjük a költészetünket. Tehát itt nemcsak olyan megdöbbentő felfedezések vannak, amelyek önmagukban nagyon érdekesek annak, akit a kor érdekel, vagy akit az illető költő érdekel, hanem egy olyan tradíció merül ki egyszerre csak korállsziget gyanánt, amit egy vulkáni rengés (neve: Tóth István) fölemel a Csendes-óceán addig nyugvó kergéből, amely hallatlanul gazdagít bennünket. Tehát körülbelül azzal lehet összehasonlítani, mint amikor mondjuk felfedezik az Ómagyar Mária-síralmat. Hozzá kell tenni egyébként, hogy tanulmányai és tankönyvei alapján világos, hogy nagyon jól ért a közép-latin filológiához, a himnológiához, a középkori latin költészethez is; és ez megint nagyon ritka erény, mert hiszen így tudja az ókortól kezdve — amelynek tudós fordítója —, gyakorlatilag egészen a jelenig vagy a XIX. századig a latin költészetnek a folyamatosságát bemutatni. És ennek az utolsó ezer éve, hogyha bele vesszük a Dankó-féle himnáriumból fordított vagy elemzett verseket is — különösen a Szent Lászlóról szóló tanulmányában érdekesek ezek nagyon —, akkor ez az utolsó ezer éve a latinitásnak, ez magyar, mint ahogyan olasz is egyúttal vagy itáliai, mert hiszen a váradai kötetnek, a Phoebus forrásának a zárófejezete az nem egyéb, mint a váradai fiók-Árkádiának a története. Annak a három főpapként vagy egyháztörténészként vagy tanárként ismert költőnek a története — egy ismeretlen szöveg közlésével is ráadásul, akikről, csak egyről tudtuk eddig igazából, hogy milyen nagy költő, ez volt *Hannulik* János, akinek a Berzsenyre gyakorolt hatásáról már a harmincas években írtak: de a másik kettőről nem tudták, hogy költő. — *Gánóczy* Antalt mindenki ismeri természetesen mint a váradai püspökség tudós történészét, és *Patachich* érseket mindenki ismeri, akit érdekel a magyar zene- vagy színháztörténet, hiszen ő volt, aki *Michel Haydn*t hívta karmesternek, és aki ugyanolyan csodás mecénás volt Váradon, mint a templom építője és színház és opera működtetője, mint aztán Kalocsán, ahová áthelyezték. De ahogyan ezek együtt hárman, mint az Árkádia Akadémia tagjai, költői iskolát teremtettek, amely továbbsugárzott, egészen *Csokonaiig*; vagy hozzátehetjük, még *Kazinczyig* és tovább — *Kazinczy* ennek az Árkádiának az alapján akarja ugyanis létrehozni a *Magyar Tudományos Akadémia* első változatát —, akkor azt lehet mondani, hogy mindenki számára nélkülözhetetlen értékteremtő az a műfordítói és kommentátori és irodalomtörténeti tevékenység, amelyet ez a költő végzett nekünk — sokszor helyettünk —, mindnyájunknak és pontosan azzal a költői elhatározással, amelyet az első verssel próbáltam érzékeltetni, hogy Anteuszként nem akart elszakadni a földtől, attól a váradai földtől, amely szülőföldje, és amely tágabb értelemben azután tényleg a Helikonig ér, meg Rómáig; és a másik, a humanistákról szóló verssel, amely a harcosokat örökíti meg, azokat az örülteket, akik védik a várat, mégpedig olyan elszántsággal, hogy ennek a költőnek — Tóth Istvánnak —, ennek a filológusnak legfőbb szentje a békeesség legnagyobb humanistája, és ezzel fejezném be, hiszen ma egymás után következik be jó pár európai nemzetnél — éppen az európai gondolat felülkerekedése révén —, a tradíciók újraértékelése és az elfeledett, vagy különnek tartott, vagy megtagadott Erasmus megint kezd előjönni a homályból.

Nem tartom véletlennek, hogy ebben az évben Tóth István kapja meg a díjat, azt a díjat, amelyet voltaképpen a kultúra nemzetek fölöttiségének a szolgálatáért — és egyúttal nemzeti szolgálatáért — lehet adni, és hogy ebben az évben fog majd megjelenni egy másik magányos és figyelembe nem vett kutatónak a jóvoltából az a könyv, amely talán a legaktuálisabb pillanatnyilag Erasmus összes könyve közül, az *Enchiridion militis Christiani*, a *Keresztény harcos kézikönyve*, amely a nyolcvankét éves *Barlay* Ö. Szabolcs gondozásában fog nemsokára megjelenni. A keresztény humanizmus, amelyet sokáig lenézték vagy súlytalannak tartottak mindenfajta harcias ideológia előnyben részesítése kedvéért, ez a maga törekvésében úgy látszik, mégiscsak erősebb mindennél.

Úgyhogy köszöntsük szeretettel és köszönjük meg neki mindent Erasmus atyánk szellemében.

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

SERÉNY MÚMIA 193

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince 2001

KUDELÁSZ NÓBEL VERSEI

A Triplanulla Kor

Bizony, bizony, mondom nektek,
nagy idők jönnek.
Beléptünk a triplanulla évébe,
a háromság mekkora ünnepe lesz
eljövendő!

Hisz Istennek is három szeme van, kerek,
egyikkel minket néz,
a másik nevet,
a harmadikkal lát.
Bizony, mondom én, az ember hatalmasabb
lesz,

és minden angyal a földre száll,
moziba megy és vásárolni tanul.
Nem lesznek határok
és visszaforr az égbe
az Ördög köldözsínórja is.
Szeretni fogjuk
a négereket
a cigányokat
a zsidókat

és virágot visz majd mindenki
az Ismeretlen Katona
az Ismeretlen Elefánt
az Ismeretlen Kékbálna
az Ismeretlen Óserdő
az Ismeretlen Ismeretlen
Síremlékéhez könnyezve.
Bizony, én mondom, úgy lesz
a Triplanulla Korában,
az arab olajág is megtér a népek bokrába,
a papok bort isznak és szenteltvizet pisálnak,
s a gondtól özvegy emigráns frók
útleveél nélkül utazhatnak majd
Borneóról haza.*

Én mondom,
lélek inától fedve nem lesz többé,
de még gondolni se fog a rosszra.
Túlleszünk a posztmodern szárnytörésen,
és gondos szabályozás eredményeként
nagyobb lesz a csecsemőhajlandóság;
s nem lesz a szerb az albántól népbeteg.

Az emberek, mert lelkük szép lesz,
csakis szerelemből lesznek majd öngyilkosok,
rozmaringgal a kabát hajtókáján.

Az frók nem fognak egymásnak írni többé,
hanem csakis a nagy tömegeknek,
és ha végre kihálnak a divatos teoretikusok,
jó nagyokat fogunk röhögni a markunkba,
sőt, talán az frás is okafogytán lesz majd,
hanem privát célra azért lehet írni ha
megvan a megfelelő program hozzá,
és már verset is lehet így írni, hallom.
Csodás, én mondom, csodás kor lesz az,
bizony,

meglesz a világbeke,
mindenki rácsatlakozhat majd aki előfizet,
és letölthet magának
kozmetopolita öntudatot.
És minden betegségre lesz gyógyszer
a Triplanulla Korában,
még a szegénységre is lesz védőoltás
és a gazdagságra is,
így a társadalmi partoldalak lassan
közeledni fognak egymáshoz,
és az lesz a menő, ha mindenki más
nyelven beszél, nem a sajátján,
a változatosságban, a másságban lesz
az erő mindinkább,

mindenki érdekes lesz,
mindenki lehet majd híres,
mindenki lehet Dalí és Dosztojevszkij,
mindenki lehet Nietzsche és Derrida akár
és így már nem is lesz érdekes
hogyan legyen,
és külön nyomaték lesz az újszerűn,
a másságon

és ezzel mindenki egyetért,
hogyan mindenki más
és egyetlen nagy összhang lesz a létezés,
és így lesz mindenki egy,
mindenki mindenkivel azonos a másságban.

Bizony, bizony, mondom nektek, a nagy idő
már a külszöbön.

Senki sem lesz korszak- és világidegen.
Nem lesz több krízisirodalom,
kríziselmélet,
semmilyen krízistermék nem lesz többé,
nem lesz műsorszűnet a létezésben.
Meg kellett szenvedni érte, de megéri,
bizony.

A lélek, melyet újra felfedeznek,
mankója lesz a gondolatnak,
melyen az ember
okos fejét fölsegve
az új kor hajnalán
belebiceg
a végtelenbe.

*"Elindult a Horthy-batár, / japán-magyar
közös határ. / Borneo és Celebesz / Magyar
volt és magyar lesz!"

Vasárnapozgatsz

Vasárnapozgatsz régi otthonodban
nem változott semmi sem otthon
könnyű eső pereg
gyermekkor és nő is lepergett már
utóbbi mint fű a réten zöld és annyi mint
— megy tovább az egy —
türelemcigarettek hosszú sora
szociomorfi érzelmek szívódban a szomszéd iránt
a szomszédnak Petőfi-búszta van a zongoráján
vasárnapozgatsz fényes otthonodban
előkerül mamafőztye gyerekfotó mikrokozmosz
verset maszokolsz szobádban se hol se vagy
gondolsz kis állásodra
nem gatyásodsz le egészen
tavalyi szétfreccsent légy az ablakon
akkor jártál itt utoljára
meg az a légy az albaküvegek közt
a felismerés majdhogynem megszédült
kávéba hó hull hollótól
a vécének is más szaga van otthon
a kaktusz csendben néz
még egy felismerés míg
vasárnapozgatsz néma otthonodban
agyilag alulvezérelt csöndben

valahol az itt és a túlán között
tavalyi aszalt cigarettacsikk
lám miket meg nem találsz a szekrény mögött
ez igen
saját múltad kacatológusa
most már tudod hogy az élet az kozái csak egy dolog
amire nincs gyógyszer
okosabb lettél lám
és vasárnapozgatsz blazírt otthonodban
valahol a nyers és a romlott között
vasárnapos kisbeszédék ebéd után
máshol már váltják a világot talán
csend porszűnet elmozdított tárgyak alatt
a csókos asszony is messze már
másra találás perspektívája esetleg
most nincs kiért hazudnod magadnak
ülj vasárnapozgassz igyál még kávét
gyújts rá olvass valamit egyél sétálj
ülj asztalhoz csendben
fogj kezébe tollat nézz szét
kezdj bele egy hosszú versbe
csinálj valamit
hozz szegyet tehetetlenségedre
kuss alkoss gyarapíts.

PÁLL ZITA

Az asztal marad

1. **Filing.** A nagy Történet részei. Történetek a semmiről — ergo a mindenről, a dolgok dinamikájáról, ahogyan az a "beavatottak" számára megmutatkozik összefüggéseiben —, ismétlődően újraíródó elveszett történetek. A Történetnek nem az olvasó a célja, az nem az olvasó függvénye, létezik, mint olyan. Folyamatosan történik, így tulajdonképpen rögzíthetetlen, megragadhatatlan — illetve: rögzítettsége csupán illúzió, a gyengébbek kedvéért, egyébként meg nonszensz. Az örök isteni tulajdonság, nem az ember műveire érvényes; a Történet, ami egyedüli és örök.

Ősi toposz, hogy a szerző akként tételje magát, mint aki birtokában van ama mágikus tudásnak, mely rálátást biztosít az Egészre. György Attila legutóbbi prózakötetének* esetében ennek az elgondolásnak azt a verzióját igyekeznek érvényesíteni az író által szignált fülszövegek, miszerint a szerző csupán közvetítője az isteni megnyilatkozásnak, nem több és nem más, mint a Mindenekfeletti által kiválasztott fül és író kéz. Így hát nem a név a fontos, de csakis a Név ("Isten szent neve"), valamint a művek maguk — melyek tkp. egy olyan transzcendens üzenet hordozói, melyet talán maga az őket leíró sem/nem ural. Mindezek ellenére eléggé olvasható betűkkel jelenik meg az író neve a kötet borítóján, s ez a gesztus — hacsak nem a Név alternatívájaként olvassuk György Attila nevét — semmissé teszi azokat a fülszövegeket, melyek a szerzőség mellékes és átmeneti voltának eszméjét bizonygatják s(z)erényen.

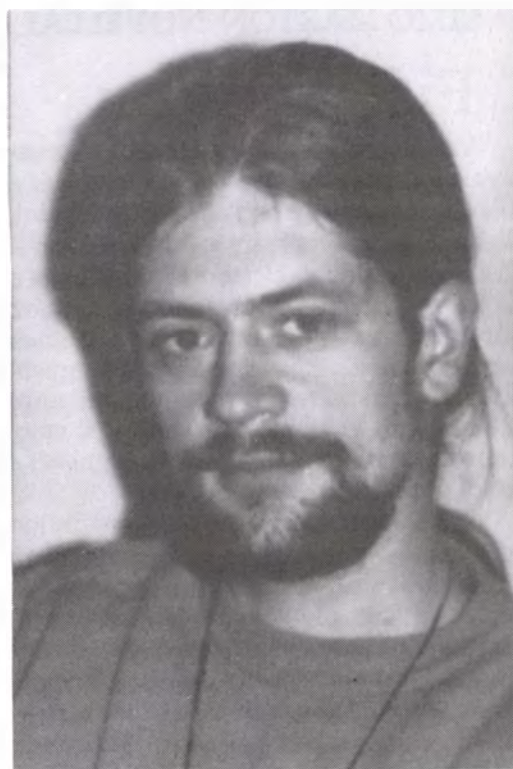
2. **Ami azonban látszik.** A kötet tartalmilag távolról sem felel meg a körítésként megfogalmazott ambícióknak, enyhén szólva problémás azt úgy olvasni, mint valamiféle bibliát/apokrifot. György Attila, előbbi két kötetének hagyományait folytatva, a történetet jogaiba visszahelyezők egyre népesebb táborához csatlakozik szor(g)osan a szövegirodalmat művelőkkel szemben. Önmagával szemben viszont újításként hat, hogy ez alkalommal nehéz lenne egy olyan központi figurára rámutatni (mint volt az első kötet esetében a Sárkány, vagy aztán a boszorkány), aki köré szerveződnek az írások. A Nyírt idéző anekdotikusság mellett a történetek már-már deklaráltan mágikus jellege immár e próza egyik meghatározó jellemzőjévé látszik válni, noha hatásossága minőségében (továbbra is) ritkán több, mint kétszavas, szemben a borgesimarquezi ötszavas avagy osztályon felüli sziporkázással.

Két részben összesen húsz írással rukkolt elő írónk így harmadjára. Kötetének első fele meglehetősen eklektikus, stílusában ugyanúgy, mint motivikájában: halványra sikerült Borgesutánlövés [A jegyző (tördelék egy elveszett krónikából)] vagy Az Oriflamme], pikáns "családi" történet (Nagyapám és a szé-

passzonyok esete), pszeudo-Krúdy mese (Szindbád utolsó utazása) egyedül székely nyelven megírt monológgal (Mit meg nem teszen az ember a fehérnépé) és "apokrifokkal" (Abigél könyve, Rákhel könyve).

A kötet cím-adó és egyben nyitónovella gátlástalanul megismétli a fülszöveg-borító egymást kioltó játékát, eszközül az epkhraszt — amennyiben itt ezt a fogalmat nem a hagyományos "képleírás", hanem a 'szöveg egy (fiktív) szövegről' értelemben használjuk — választván: négy történetet mond el olyan (fiktív) írásokról, melyek visszavonhatatlanul elvesztek. Az egyik ilyen elveszett írás "az evangélistáknál fel nem lelhető információkat tartalmazott a korakeresztényekről és Krisztus életéről" (10), a másik "a szentéletű Ulfilas műve, az első gót nyelvű bibliafordítás volt, mely később az Ezüstbiblia néven vált híressé" (12), és amelyből a Királyok Könyve veszett el, a harmadik "az úgynevezett ősgesta volt, a magyarok történetének igen korai, görög nyelvű leírása" (13), a negyedik pedig bizonyos Andrzej Krzistofsky kéziratban maradt írása, mely lovasemberekről szól, akik "rég, értékes könyveket hordoztak nyergük alatt, — és e könyvek kivétel nélkül, mind elvesztek" (16). Ezen a ponton váratlanul magának a negyedik történetnek a rekonstruálásaként kezdi olvastatni magát a szöveg, miközben a narrátor nagyarcúan annak a pozíciójába látszik behelyezni önmagát, akinek íme, hatalmában áll újraírni ugyanígy akár az Ezüstbibliából hiányzó részt is. Az elbeszélteket és a felvett narrátori pózt aztán a *Kritikai megjegyzések* csatakiáltás után leírták érvénytelenítik is (pl. "Az Ezüstbiblia soha, egyetlen pillanatig sem tartalmazta a Királyok Könyvét" 18.), s hogy a falat még pépesebb — s a csont még fényesebb — legyen, írónk a novellának a kötet címére is apropózó kurzivált zárómondatával ("A nyereg alatt, úgy általában, semmi nincs; vagy legjobb esetben is, csak maga a ló." 19.) a könyvben szereplő többi írás tartalmának virtualitását is többszörös hatványra emeli, mintha azt feltételeznék leendő olvasóiról, hogy azok nincsenek eléggé tisztában a fikciónak mint olyannak természetével.

Hasonló módon tettenérhetően, s így erőltetetten próbál hatni a kötet novelláinak jelentős része, ennek érdekében gyakran (többszörös) csattanóra kihegyezve, ez a fogás azonban ritka esetben képes biztosítani a sikerültséget, ill. azt, hogy ezek az írások, ha nem is múlják felül, de legalább felidézzék az előző boszorkányos kötet kerettörténetének szuggesztív erejét anélkül, hogy erősen legyengített Borges-imitációnak tűnének. Épp az a vallomás jellegű, személyes hangvételű *Majd — egy szerelem triptichona* mondható a kötet egyik legmegragadóbb írásának,

mely mellőzi az előbbieken említett trükköket, így lesz erőlködéstől mentes, laza és ugyanakkor torokszorítóan hatásos, miközben megvalósítani látszik azt a prózában nem egykönnyen elérhető teljesítményt, amit Kundera egy helyen "a költészet értelmé"-nek nevez: "feledhetlenné, elviselhetetlen sóvárgásra méltóvá" tenni a pillanatot.

Léstyán Csaba által ötletesen illusztrált hét darab *Tarot-sztori* képezi a kötet zárját, melyek a tarot Nagy Arkánusának (az első huszonegy kártya) ugyanannyi ábrája köré épülnek. Az igazi erődemonstráció azonban talán inkább az lett volna, hogyha Gy. A. mind a huszonegy kártya rezgéseit hasonló módon befogja, esetleg egy külön kis kötetben, esetleg *A Diadal (Marssal, Vénusz ellen)* színvonalán. Az említett *sztori* úgy manipulál történetet, csattanót és ezáltal olvasót, hogy ez utóbbi aztán egy ideig képtelen továbblapozni, csendben befele figyel és intuitív módon megérteni vél valamit a kártyalap jelentésének szavakkal ki nem fejezhető mélyrétegeiből.

3. **Ami még elmondható.** Szóban forgó harmadik Gy. A. kötet is figyelmet érdemel, noha valahogy nem repedik alatta sem az asztal. Helyenként nyersnek, sutának tűnik, úgy nyelvhasználatában, mint a történetek felépítésében, enyhén (szólva) zavaróan hatásadásnak is mondható (pikáns) csattanókkal fűszerezve. Más esetben viszont épp (az esetenként anekdotázgató) könnyed virtuozitása elbűvölő, ahogyan kibontja meglepő ötleteit és ahogyan hangulatot teremt. Mindezzel együtt úgy tűnik, ama bizonyos kiforrott, kevésbé egyenetlen, zavaró modorosságoktól és a nagy mesterek gyöngécske stílusutánzataitól mentes György-kötet tovább várat magára.

*György Attila: *Történetek a nyereg alól.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999.

SIMÓ MÁRTON NOVELLÁI

Fifi és Bubu

Vannak olyan nagy családi események, amikor a legszélesebb, a közeli és a távoli rokonság sereglik össze ünnepelni. Ilyen alkalom lehet egy esküvő is. Mondjuk. Két-, esetleg akár többoldalú is lehet a közeledés ilyenkor, és egymás számára jórészt ismeretlen emberek kerülhetnek egyazon társaságba, olyanok, akik egyébként egymástól teljesen (vagy némiképp) különböző kisvilágokban tengetik vagy (éppenséggel:) élék meg méltósággal ezt a földi pályát.

Mondjuk azt: hogy épp a Dunántúlon vagyunk. Mondjuk. Ott, ama mostanában sokat sóvárgott Európa kapujában, oly távol, és mégis: oly közel az immár (ismét) baráti Napnyugathoz. S minden szép: kis falvak lapulnak a szelíd dombok hajlataiban, templomtornyok magaslanak ki az élénkpiros fedelű házak közül, felsejlenek a dús fürtű szőlőket hordozó borvidékek, a nektáros gyümölcsötől roskadó barackos-, almás- és szilvákertek. Olyan otthonos, olyan meghitt a vidék, hogy első benyomásra azt véli az ember: már évek óta ismeri a tájat, hogy tulajdonképpen sokszor járt arrafelé, csak nem emlékszik arra, hogy mikor...

Odabent, az ünnep házában aztán előtárul az a tér, amelyben az itteni családok élnek. Hatalmas hall, márványpadló, cseberben pálmák, egyéb flancos növények, nagy ebédő, galériák körben, néhány fürdőszoba, manzárd és házimozigép is (akárcsak valami korhű házioltár) a nappali termének főhelyén.

Olyan otthonosra csinált, annyira meghitt-szerű minden, hogy már első benyomásra azt hinné a tájékozatlan, a messzi vidékről érkező, hogy ez igen, ez az: polgári igénytelenséggel rendezték be a házat.

Ekkor elészalad egy pincsi (azaz a Fifi), ez a már-már családtagnak számító, fogatlan rusnya vakarcs, és belenyúl az ember ételébe, italába.

— A kedvenc — mondják —, nem szabad neki csontot adni.

Közben hallani, hogy a házórző, az igaz, a kuvasz (Tisza) ugatása odakint visszadörög a falakról, s a belépni készülő észbontóan nyomja a csengőt. Aztán nem sokára elhallgattatják a dögöt, aki mielőtt hátrasomfordálna a kuckójába, mégcsak azért is beleszímatol az idegen nadrágjába, és elraktározza a szagmintát.

Egy pohárka márkás whisky elfogyasztása után már bűzleni kezd valami, ha már észrevette, és meg is látta, és nézte az ember a falon függő képeket (dinnye-szeleteket, szőlőfürtöket, macskákat, hatodrendű hűséggel megfestett tájparódiákat). Igen: megszületik lelkében a gyanú.

Ilyenkor inni kellene még pár pohárral abból a kurva drága pálinkából (ha már ott van). Igen, gondolja: ez a ház, nem az a ház — ami látható, az csupán az ízlésnek vagy a jónak csak paródiája. Csupán.

S az üvegekben valami Jugóban pancsolt mocsok. Pfúj. Hiába a négyszögletű üveg a sétáló faszival. Csak az lehet az igazi, csak egyedül az, az az egy, amelyet kezében nyuvasztgat, s amelyből a háziúr tölti az első pohárnyit a frissen érkezőknek. És semmi törköly, semmi szilvalé. Vigasztalan és csapnivaló a hely. A francba! Elvesz egy sört és rágyújtana. Az ember. A vendég. De megette a fene a jóízű füstölést is: nincsenek hamuzók. A ház kackiás bajuszú ura int, hogy kint.

Egy másik vidéken, egy másik időben — emlékszik, vagy csupán téved? —, ha vendégek jöttek, a messzire szakadt rokonok, egy (akár kölcsönpenzen vásárolt) süldő, vagy a csórényakú kakas pályafutása mindig végetért, hogy — szerényen bár, de mégis — teljes áldozatként megidvezülhessen az ünnepi asztalon, ahová bor is került (a jobbikból), s a régóta őrzött pálinka is ott sárgállott a Hangya Szövetkezet dédelgetett, koronás-címeres üvegében... Ezekre gondol az ember, s a kikeményített fehér lepedőkre, a lábvízre, a vendégért duruzsoló kályhára, s arra a megőrzött és kedves ragaszzkodásra, amelyet az impériumok változásait túlélő ódon tárgyak, a dióbarna kaszten, az almárium, Petőfi és Ferenc Jóska összebarátkozott képei a falon, s az ingaóra tikk-takkjai is — még hosszú évtizedek után is — folyvást erősítettek...

Odakint — a dohányosok szakaszán, a balkonon — új BMW-kről folyik a szöveg, Mercikről, és akkora pénzekről, amelyeket emlegetni is szörnyűség, nemhogy megkeresni. Úgy szállnak, úgy lebbennek a nullák a milliók körül, mint reggeli párnapaskoláskor a néhai nagymamák keze körül a leheletfinom pihék vagy a porszemek a fényben...

Aztán — valahonnét a szerteágazó rokonságból — végre kerül egy *felföldi* ember, aki — valami okból — egyből ismerős. S lesz egyből Krasznahorka, lesz Hargita, és úgy sír a nóta, hogy valahonnan még Oroszországból is visszahallik a hangja, s látni egy távoli vonatállomáson a szerelvényt, s magyar fiúk szállnak ki

belőle, akiknek ruhája rongyos és kopott... Száll a dal, száll, *dallik* keservesen. De le is pattog a közelálló arcáról.

Az ember egyre feszültebb, érzi, hogy tajtékzik a vére. S a kurva életbe: szeretne már mondani ezeknek valamit. Valamit. Oda.

Vacsora jön: nagy húsok, zsírban, csípős lében úszkálva. A konyhai giccs látogatást keltik. Csemer. A többi fogás sem külön.

Közben előadás is vagy. Bent. Egy másik pincsiről esik szó (Bubu), aki nem amolyan nyamvadt kelet-európai, nem tanyasi eb, hanem brit, ráadásul angol az istenadta, s a cityben él, ott, bizony, és vegetáriánus, mert már öreg, és azt mondta az orvosa, hogy kímélni kell, s a Dezső minden héten elmegy és külön besoppingol neki, igen, hallod, így: somogyi hangsúlyokkal kevert angolul.

És fokozódik az előadás. A hölgy, a brit asszony, Borika, tudniillik, tulajdonképpen és ugyebár: nem is beszél rendesen a szigetország nyelvét. Bevallja. És néha eltéved még mindig (in London).

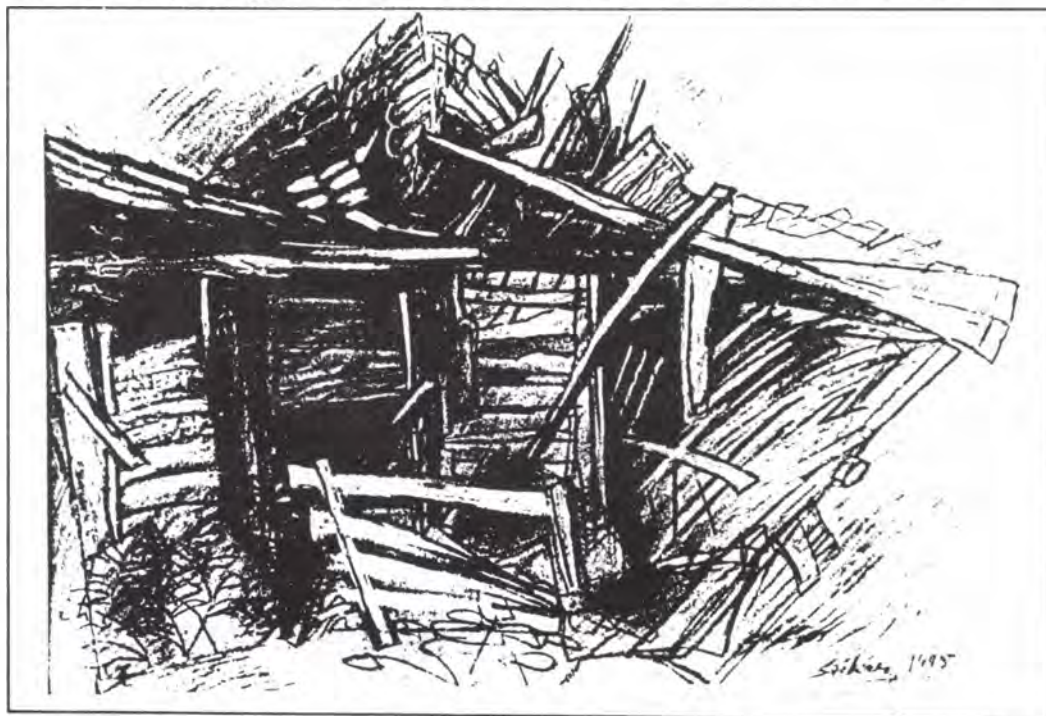
Ekkor már nem bírja az ember. Hátramegy a dohányosok gettójába ismét, de ott már csak a csipkés kombiné harsog. Félig szívja a cigit, majd tüntetően eltapossa a csikket az egyik fehér műköcskán, és visszavánszorog a megterített asztalhoz.

— Egyébként én töletek tanultam meg rendesen beszélni, Luigikám —, hallja a másik hölgytől, akit ötvenévesen szalasztottak el a síksomlyói Szűz Mária rokolyája melletti faluból. Szóval: nyelvtelen volt addig a néni?!

Ebből ennyi elég! Vége! Itt kell hagyni ezt a kócerajt! Úgy le kell innen lépni, mintha soha nem is járt volna erre.

Arccal keletnek fordul az esti langyos szellőben az országúton. Érzí, hogy úgy száll ez a békés fuvallat, a gyenge hátszél, mint valami kedves *vacsora melege*. Viszi, lágyan sodorja magával. És az otthon minden lépéssel egyre közelebbi, és egyre létezőbb. Ott, messze, valahol. Napkeleten.

Semmi hello. Csak Isten véletek.

A tokaji

I.

Egyedül ült a fülkében, komótosan, nyugodtan, mint aki előtt hosszú út áll. Nyakkendőjét meglazította, kigombolta az inge felső gombját, majd kissé kopott kétsoros zakóját is az öreg lódenkabát mellé akasztotta a fogásra. Kissé zsongott a feje az elmúlt napok élményeitől, a bécsi utcáktól, a találkozásoktól és a sok-sok autózástól, ezért nyugatúan hatott az el-suhanó tájlátványa, amelyből — az utóbbi évtizedek hordaléka alól — itt-ott sikerült felismernie néhány épületet, sőt Kismarton táján azokat a hangárokat is látni vélte, amelyekben visszavonulás közben aludt néhány órát csapattestével, valamikor negyvennégy októberében...

Egy illatos Astort sodorgatott ujjai között, többször is körbepörgette, s már attól tartott, hogy a bőréből beszírózódik a finom papír, és a cigaretta használhatatlanná válik. Nem akart rágyújtani, mert ezeket az elegáns, keménypapapírból készült dobozba csomagolt cigarettákat inkább csak szagolgatni szokta. Nem a könnyű füstre vágyott, hanem arra a vasosan kesernyésre, amelyet az egykori Délibáb, majd a Sport és a Symphonia jóvoltából ismert, és szívott is eléggé kötelességtudóan az egykori Andrássy úton, amikor hazafelé ment, vagy amikor az Oktogon környékén várakozott, s italozás közben, azokban a régvolt budai kiskocsmákban...

Visszahelyezte a cigarettát a dobozba, majd letette maga elé a kis asztalkára és a kezét nézegette: bütykös ujjait, kézfejét, amelyen a petyhüdt bőr alól sárgásan rémlettek elő a csontok, körmei pedig elnyúltnak és kissé formátlanul meredtek hosszú ujjai végén. Ahogyan az arc — révedezett — lassan és észrevétlenül elveszíti ruganyosságát és beroskad a pofacsontok alatt, a kiromló fogak nyomán táguló szájjüregbe, ahogyan az áll alatti bőr meg lefed, s alább is, a mellkason, a hasfalon, a lágyékon s a combokon, és mint túl bő lebernyeg, a sorvadó izomzaton is, csak úgy lötyög, úgy szenved meg a kéz is a kérlelhetetlen időt, megvénül együtt az arccal és a testtel...

II.

A Tábor utcában attól tartott, hogy Lovassal nem ismerik fel egymást, mert az a negyvenvalahány év, az hosszú idő, s ki tudja, mit formált a testből, a gesztusokból s a hangból. Izgatott volt, várta is a találkozást, meg nem is, vonzotta a múltidézés és fáj, hogy mindaz immár örökérvényűen távoli, hogy az örömmel és szenvedéssel mindannak vége, s hiába e kései derű, az utazás, a család, a felnőtt és sikeres gyermekek, az unokák, a nyugdíj, a ház...

Mire jó immár egy fröccs mellett elmélázni és felidézni egy régi éjszakát, egy régi nőt, régi borokat vagy valami mást?

— Öregem, te semmit sem változtál! — jött szembe vele az utcán Lovass, a régi bajtárs, alig fél perccel a megbeszélte idő-

pont után. — A tartás, a termet, a mosoly ugyanaz! Hát ez fantasztikus! Ez nem lehet igaz, öregem! — áradozott.

Egyébként ő is azonnal felismerte, minden vonása hasonlított, emlékeztetett a megőrzöttekre, csak úgy, ahogy az a majdnem öt évtized engedte. Nem patina volt, ami a Lovass arcára ráakódott, hanem megannyi vénségjegye: néhány ősz hajszál tapadt a fénylő fejbőrre, a szembo-garak vérmes környezetben és könnyben úsztak, a túl szabályos és igencsak fehér fogak protézis-gyanúsán villantak elő kékes szájpréme alól, s a kézfogásra lendülő kézfejen, mint odatapadt csótányok, jókora májfoltok díszeltek.

— Hogy' szolgál a főhadnagy úr egészsége? — kezdte a régi cimborá tréfásan.

— Köszönöm, zászlós! De inkább azt mondja meg, ha idecitált, hogy lehet-e itt egy jó Schwehatert faszolni? Maga fizet!

Nevettek egyet, s Lovass már vitte is magával.

Kisvendéglő, nádfonatú székek, kerek asztalok — márványlappal —, újságtartók — *cájtungokkal* — halk zene, meghitt miliő. Olyan bécsi — gondolta.

Lovass kortyolt egyet a söréből, s a szájára tapadt habot, egyszerű mozdulattal, a kézfejevel törülte le.

— Hol hagytam abba? Ja, igen... Az amikhoz kerültem volt fogságba, aztán felvittek a jenkik egészen Dániáig. Ott lett vége az egésznek... Még hat hónapot voltam ott pivi.¹ Nem volt leányálmom az sem a szabad ég alatt, napi ezeröttszáz kalóriával! Mégiscsak elengedtek a fél év után, de én csak eddig jöttem. Voltak itt rokonaim — tudod te is —, de az igazi ok az volt, hogy féltem Rákosiéktól és a ruszkiaktól. Veled *azután* mi lett?

— Én megszöktem és hazamentem.

— Pestre?

— Dehogy! Haza. Nem voltak akkor még őrzött határok.

— És az oroszok nem bántottak?

— Azt a *háromnapos* munkát megúsztam. Ők nem bántottak. Aztán pár évvel később mégis kulák lettem. Politikai kulák, *déó-val*², egészen 56-ig... De hagyjuk ezt, barátom! Most inkább a jó dolgokat emlegessük!

Rendeltek még egy sört és melléje gyomorkeserőt is.

— Öregem, emlékszel még a *bevonulás* utáni nagy dzsemborira? — váltott át szintet azonnal a kellemesebb emlékekre.

— Hogyne emlékeznék! Micsoda spinék voltak ott, Istenem! Tudod, az a nyurga diakonissza, akivel táncolgattál...

— Ezt én nem állíthatom, mert te azonnal rászálltál...

— Olyan jó kemény melle volt, hogy nem hagyhattam ki! Rólad pedig tudtam, hogy félnék vagy és kamaszkorodban rengeteget olvastál Tóth Tihamértól.

— Javíthatatlan vagy! Később mi történt azzal a lánnyal? Még találkozotok?

— Nem. Soha nem volt alkalmam oda visszamenni.

— Én viszont tudom. Egy zsidó lány volt...

— Mi történt vele?

— *Érte őt is egy-két kellemetlenség* — zárta le a beszélgetésnek ezt a részét és felhajtotta az unikumot.

Lovass hallgatott egy darabig, majd ő kezdeményezte a beszélgetés folytatását. Most már komolyabb témával indított, ahogyan a meglelt korú emberekhez illik.

— Soha nem beszéltél a szüleid sorsáról...

— Ők ottmaradtak Pesten, 46-ban elváltak, és anyám Pozsonyba költözött, mert ott is volt egy házuk. Az apám vagyónát államosították 48-ban. Aztán nem-sokára megőrült, intézetbe került, ahol 55-ig élt. Anyám 76-ban halt meg. Később exhumáltattam őket és a hamvakat hazavittem.

— Hová haza?

— Haza. — Csak egyetlen szót mondott ismét, hangsúlyosan és nyomatékkal, hogy Lovass megértse, és ne kelljen tovább magyaráznia ezt a komor történetet.

Újabb söröket rendeltek és elhatározták, hogy ebédelni is fognak.

Már a kávénál tartottak, amikor elhatározta, hogy tesz egy vallomást.

— Öregem, tudod-e, hogy *akkor*, január 3-án hajnalban összeszartam volt magam?

— Jó, hogy mondod, mert eddig azt hittem, hogy csak én voltam egyedül anyámasszony-katonája... Egyébként nem csoda, hiszen láttam, hogy órák alatt, a szemünk láttára vérzik el a századunk, és mi is mennyire közel álltunk a halálhoz...!

— Kopogjuk le, hogy itt vagyunk — tette hozzá — s közben elővett egy vastag fotóalbumot, hogy megmutasson néhány békésebb mozzanatot az eltelt évtizedekből.

III.

A határnál kissé mérges volt az útle-vél-kezelőre, aki *utazunk tata, utazunk... ühüm, csak a sógorig jártunk-szerű* bizalmaskodással lapozta a passzust. — Taknyos — gondolta —, ez még azt sem tudja, mi az élet. Mit tud? Bélyegezni és a száját jártatni... Méghogy tata!

Néhány perc múlva, ahogy az Északnyugat-Dunántúl innenső dombjai közé ért a vonat, már meg is juhászódott és elfelejtette a tatázást.

Rágyújtott. A cigaretta könnyű, illatos füstje apró fodrokban röpködött körülötte.

A dunántúli táj eközben teljesen ismerősre váltott odakint. A dombok, a falvak, a kis erdőfoltok úgy sorakoztak látóterében, hogy közben az otthon idézték. Csak az fáj, amikor érzekelte a hasonlóságot, hogy odahaza minden kopottabb és pusztulás előtti állapotban tengődik az újabb senkháziak kezén. Arra gondolt, hogy milyen jó lett volna, ha úgy élhet, hogy azt a teljes életteret, amelyről tudta, hogy számára belátható, korábban is kedve szerint ismerhette volna meg, és kedve szerint szabadon bejárhatta volna. Mert tulajdonképpen: csak két alkalommal sikerült

>>>>> folytatás a 12. oldalon

>>>>> folytatás a 11. oldalról

bejárnia a Kárpát-medencét — egyszer fegyverrel, hol előre-, hol hátramenekülve, másodszer pedig — útlevelemmel — most, amikor számára már minden leáldozóban. Egyéb nem volt az életben csak a személyes sorsba begyűrűző háborúk, vasfüggönyök, utódállamok és valami másodosztályú tengődés, s a ritka örömök után úgy kellett bűnhődnie, mintha vétek lenne minden boldognak érzett pillanat.

Miközben így csendben dohogott a változatlan sebességgel robogó vonaton, egyszer csak megrezgett és kinyílt az ajtó. Egy zsúrkocsi jelent meg a résben, s a kocsi mögött egy nő. *Egy egészen jó nő* — állapította meg azonnal —, hiszen mintha egy kicsivel rövidebb lett volna az a formaruha, hogy kilátszódjék a térd, és — a combon kétoldalt — túl feszes is, hogy egy pillantással hozzá lehessen képzelni azt, ami az asszonyi test lényegét rejt...

— Az uzsonnája, uram. Szendvics, kávé, üdítő. Sört is kérhet. Vagy bort talán?

— Kisasszony, én nem is vagyok éhes. Inkább szomjas. Csak innék valamit.

— Sör több fajta van — felsorolt néhány ismert márkát —, borból pedig hárslevelű, kabernet, szürkebarát, juhfark és tokaji is, természetesen, de borból csak egy pohár van benne a jegyárban...

— A pénz nem számít — vágott közbe magabiztosan, mert tudta, hogy van néhány százás abból az erősebb pénzből a zsebében —, én tokajit szeretnék, egy régebbi évjáratból, ha lehet...

— Rendben. Ötputtonyosat, 68-ból való tudok hozni. Sietek vissza. Addig pedig egyék! Jó étvágyat.

Kicsit furcsállotta, hogy ennyire törődnek vele. Végignézett az eléggé bőséges választékot kínáló tálcaikon, és máris éhesnek érezte magát. Megevett egy sonkás szendvicset, egy Pick-szalámisat, két libamájast, felfalta a kis tálban szervírozott salátát, majd ivott az odakészített Selters-vízből. A kávéhoz még nem nyúlt hozzá. Szorongatta kezében a kis ásványvizes üvegecskét és a régi borokra gondolt, azokra az aranysárga, illatos, hűs borokra, amelyeket még ifjúkorában ivott abban a kedvelt óbudai kisvendéglőben. Felhajtotta a maradék vizet, hogy semlegesítse az uzsonna utóízeit a szájában. És várt. A tokajira.

— Elnézését kérem, de keresnem kellett a bort — szabadkozott a nő, ki sietve jött vissza —, remélem, ez megfelel.

Egy kis üveget tarott a kezében, s valóban tokaji címke volt rajta, de a palack térfogata — ránézésre — nem lehetett több negyedliternél, legfeljebb három decinél.

— Csúfolkodni akar velem? Mennyi bor van benne? — méltatlankodott.

— Uram, ez egy márkás tokaji! Meg fogja látni — mondta határozottan a pincérnő és kibontotta a palackot.

— Hagyja kérem! Én rendezem tovább. Elhiszem én, hogy jó a bor, de ennyi kevés lesz. Kérek még egyet.

A nő elment. Kitöltötte a tokajit. Egyet-

len nagyobbacska pohár telt meg. Két és fél decis volt az üveg.

A poharat letette a kis asztalkára az ablak elé és figyelte, hogy milyen gyönyörű aranybarna színnel ragyog a délutáni nap gazdag fényében. Egy darabig így gyönyörködött benne, majd óvatosan fel-emelte, figyelte, átnézett egészen közelről a nemes folyadékra, megbillentgette a pohárát és élvezte, hogy olajosan ring a vonat rázkódásától.

Nem csalódott: az aszú kellemes mellékízei úgy kúsztak fel a nyelvről az idegpályákra végig, hogy közben felerősödtek, kihangsúlyozódtak, mint egy hatalmas katedrálisban felhangzó Bach-fúga hangjai: előbb sejtelmesen, majd terebélyesedve és betöltve minden szegletet... Szívrítusa gyorsult, mellkasát forróság járta át — mintha kicserélték volna kopott izületeit, csigolyáit — semmi fáradtságot vagy elesettséget nem érzett, erő és fiatalság lüktetett benne.

A nő visszajött.

— Ízlik a bor?

— Nagyon. Kérem a másikat!

— Hozom azonnal, de ne felejtse, hogy ez egy minőségi ital — figyelmeztette, és lehajolt, hogy felvegye a tányérokra meg a kiüresedett palackot. Ahogy előrehajolt, melle előrecsúszott a dekoltázsban, és egy

pillanatra látta (vagy inkább sejtette) a sötét mellbimbókat.

Szabályszerűen megkívánta a nőt. Régi és férfias gondolatok izzottak fel a lelkében, igazi bűnös és ágaskodó szándékkal. Az is felötlött benne, hogy mi lenne, ha...

A nő közben megfordult és kiment.

Felállott, hogy tegyen néhány lépést afülkében, és elhessegesse a megfogalmazódott szándékot. Amikor lépni akart, a térde erőteljesen bicsaklott össze. Még egyszer próbálkozott, harmadszor, negyedszer is...

A pincérlány visszaérkezett a második borral.

— Kisasszony, mikor érkezünk a Keletre?

— Körülbelül fél óra múlva.

Elővett négyszáz schillinget.

— Ez sok lesz. Az egyik százás bőven elég.

— Tegye el nyugodtan. Lehetne egy kérésem?

— Tessék!

— Tényleg megkérhetem, hogy segítsen?

— Mondja, miről lenne szó?

— Akár szegény, akár nem, de én nem tudok lábraállni... Teljesen kikészített ez a bor. Úgyhogy ezt a második palackot ne is nyissa ki, inkább elviszem... Szóval, azt akarom mondani, hogy tudna-e nekem az állomáson szerezni egy hordárt, aki elvisz a taxiállomásig, hogy át tudjak menni a Nyugatiba?

— Rendben van, tata — bólintott a nő és ismét kiment. Elegáns járással, ringó csípővel távolodott most is, de már a látvány öröme sem érdekelte. Szorongott, ideges lett és egyszerre halaszthatatlan vizsgálhatná támadt. — Hiába, már egyáltalán nem bírom — motyogta magában...

IV.

A hordár először a bőröndöket rakta rá a kocsira, majd az öreget is átnyalábolta és felültette a kupac tetejére. Így haladtak a sűrű tömegben néhány száz métert, lépcsőkön le, járdaszíjgömbölyűn át, amíg taxihoz értek. A csomagszállító-szakember fújta a közben és igencsak verítékezett az erőlködéstől.

Az öregúr kezében szorongatta a cifra palackot és — mintha — valami régi dalt dudorászott volna, talán azt, hogy *Vágyom egy nő után...* Nem lehetett tisztán érteni.

A siető tömeg szitkozódva nyitott helyet a furcsa módon kocsizó utasnak. Sokan szitkozódtak, hogy biztos leszopta magát a vén szar, és siettek a mozgólépcső hurkatöltő-szerűen működő alagútján át, le a metró felé, mások pedig az aluljárón igyekeztek a villamosokhoz.

Nem törődött a tömeggel, csak arra vágyott, hogy felülhessen végre a másik vonatra, amely reggelre hazaviszi oda a keleti végekre, ahol szegényesen élt ugyan, ahol több volt a ninc és a megaláztatás, mint az ünnep, de mégiscsak szép volt, otthon volt, és az is marad immár az otthon mindig, amíg él. És talán azután is.

¹ P.W.: *Prisoner of War* (angol) — hadifogoly. A szövetségesek nem öltöztették rabruhába a fogságba esett katonákat, hanem az őrzők által messziről is jól látható P.W. (azaz: pivi) felirattal látták el a zubbonyok hátát. Innen származik ez az elnevezés.

² D.O.: *domiciliu obligatoriu* (román) — kényszerlakhely. A közveszélyesnek vagy osztályellenségnek tartott családokat eredeti lakóhelyüktől távol eső és elszigetelt vidékre telepítették, személyazonosságuk irataikba D.O. jelet bélyegeztek, ami megakadályozta őket abban, hogy külön engedély nélkül elutazhassanak, vagy tetszőlegesen választhassanak maguknak másik lakóhelyet. Ez a módszer Romániában Sztálin halála után is működött, egészen az 50-es évek végéig, amikor gyakorlatilag lezajlott az államosítás, és tartósan be tudott rendezkedni a totalitárius államhatalom az országban.

KIRÁLY LÁSZLÓ

Sókert

Már három éve hazudoztam K.L. seniornak, csak hogy ne kelljen sakktabla mellé ülnünk.

Laci bácsi olyan beteg, mondta Rácz doktor, hogy egy szalmaszálat sem lenne szabad megmozdítania, egy gyufaszálat.

Sokszáz végigszzenvedett-gyönyörködött parti után — K.L. senior nem ismerte a földadott küzdelmet, a reménytelen végjáték-ról való lemondást — hirtelen fájni kezdett a fejem, állandóan valami dolgom akadt, fáradt voltam és ideges egyfolytában.

A legcsekélyebb izgalomtól is óvni kell, én sem sakkozom többet vele, kitalálok valamit, pedig ez volt a legnagyobb élvezetem, mondta Rácz doktor.

K.L. seniort azért nevezem így, mert nem akarom többszázszor leírni: az apám, az apám.

Állt elárvulva a nagyház előtti lépcsőn, sakkbajtársaktól elhagyottan, elfoghatatlan hűtlenségtől körülvéve, nem igazán értette a szokatlan helyzetet, ettől kissé sértődött és hűdött lett a tekintete.

Már nem ivott, nem dohányzott, hegedűje is idegenül hallgatott a szekrény tetején.

Visszavonult olvasmányai közé, az is lehet, hogy a naplóját írta, melyet életében tudtával senki sem láthatott.

A napló utolsó mondata így szakad meg: Már február van, és én még nem láttam hóvi...

Szívroham érte azon az éjszakán az íróasztal mellett.

Hat hónapot élt még, de a mondatot nem fejezte be, semmit föl nem jegyzett.

K.L. seniornál az ilyesmi elképzelhetetlen volt.

Az agyvérzés hajnalban érte, születésnapja hajnalán, hatvankilenc éves volt, háborús sebesült, légnyomásos, ebéd után szokás szerint hanyatt dőlt a heverőn, egyik öklét a feje alá tette, a kisagy tájkára, és öt perc múlva aludt.

Utolsó erejével feltápáskodott a kórházi ágyról, elindult a vécé felé.

Nem jutott el az ajtóig, összemocskolta a folyosót.

Nem kapott több folyadékot, büntetésből, hogy ne ismétlődjen meg az eset.

A szolgálatos nővérek a kórteremmel szemközti szobában kávéztak, cigarettáztak, egyiküknek pénzt adtam, nem esett kétségbe.

Néhány nap múlva meglátogattuk K.L. seniort, megborotváltam, néha megismert, majd visszazuhant szószerint az öntudatlanságba, egyetlen fájdalomcsillapító tablettát kapott öt nap alatt a marosvásárhelyi klinikán, az ott fehéredett a nyelvén.

Szegény kicsi Irmuskám, mondta világosabb pillanataiban édesanyámnak, mennyi gondod lesz velem.

Hat nap múlva az ölemben hoztam ki a hullaházból, le sem takarták, az arcán nyugalom volt, de utolsó sértődöttség is, szabályos vitézkötést készítettek a mellkasára.

Az én munkámmal eddig még mindenki meg volt elégedve, mondta a hullaházi boncnok vagy alkalmazott, afféle vadnyugati útonálló. Hol a ruhája, hogy felöltöztessen?

Nálunk a halottat otthon öltöztetik az

ismerősök, ők ravatalozzák fel.

Hogy ne legyen egyedül, mormogta a vadnyugati, megsértődött, kevesellte a kapott pénzt.

A fullasztó nyárban mindenki ideges volt, a klinikára szovjet látogatókat vártak.

A naplója elé K.L. senior maga készített naptárt 2000-ig.

Imádott írni.

1987. augusztus 13-án temették.

Sokat gondolkoztam, jött hozzám Gáspár Öcsi a temetés előtti napon, rossznéven vennéd-e, ha a tanítványai, a táncsoport tagjai székelyruhába öltöznének a temetésre.

Őszintén szólva, ezt el is vártam, mondtam.

A fényképező asszony titokban készítette a külső felvételeket, a főúton leállították a közúti forgalmat, míg átkél rajta a temetési menet, fölös számban állingáltak a közlekedési rendőrök, milicisták, képviseltette magát a Román Kommunista Párt is a hírhedt Popovici elvtársnő személyében, aki kékre akarta mázolni az egész szovétai fürdőtelepet.

Valaki tartott valakitől, gyanakvásra lehetett gondolni, ebben a menetben túl sok volt a piros, a fehér és a zöld, egy ordibáló országban itt túlságosan nagy volt a csend.

Egy-két nap múlva a Szocialista Kultúra és Nevelés Kongresszusára — mint kiderült, az utolsóóra — kellett utaznom, a 13-as számú

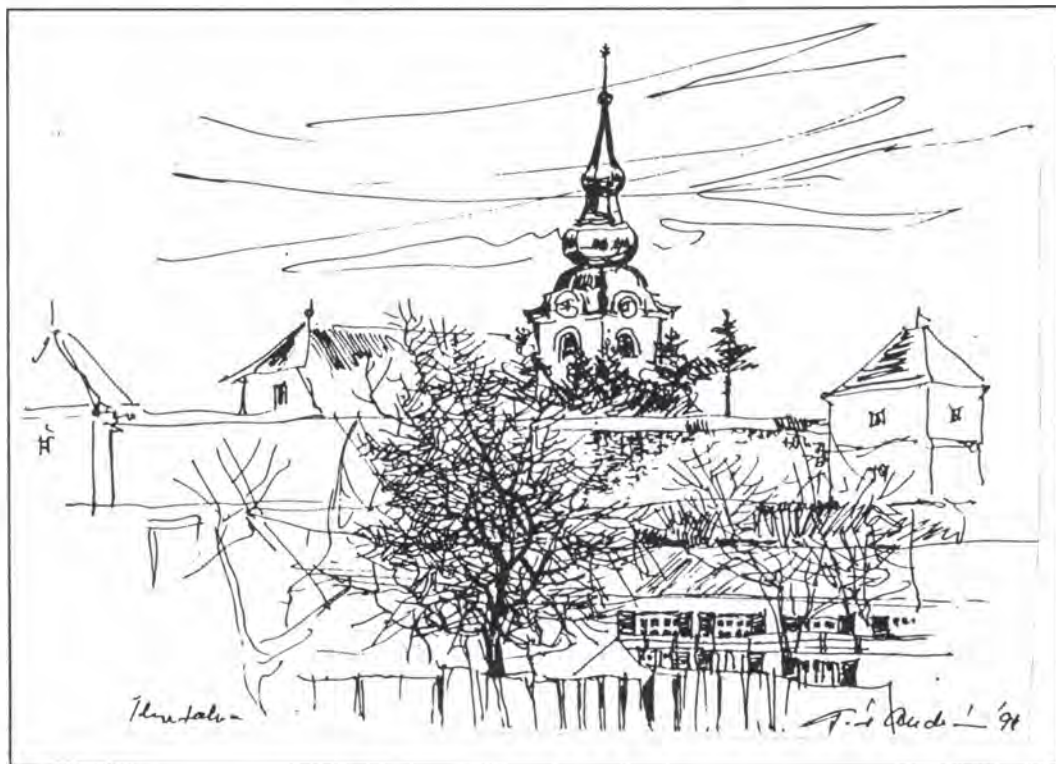
pig, Kopacz Máriával, Ana Lupassal, Antik Sándorral, a lényükből sugárzó mélységes megvetés az iránt, ami történik velünk itt és most, megnyugtatót és némileg elterelte a gondolataimat K.L. seniorról és az elmúlt napokról, ők nem tudnak róla, de hálás lehet nekik, a gúnynak, ami a hallgatásukból kisugárzott, azért áll itt a nevük.

A híradó filmeseire való tekintettel diszkreéten mímeltük a tapsot, az elnökségi emelvény előtt négyszögben foglaltak helyet a hivatásos hurrázók, előordítók, csupa válogatott belügyi dolgozó, az emelvény bal szélén ült Nicu Ceausescu, nem volt hajlandó szürke párt-egyenlőnybe öltözni, nagy fém övcsatja nem illett az együttesbe, zakóját nem gombolta be, ő volt a jövő, szándéka szerint, a nyitottabb világ.

A diktátor néha hátra vonult a függöny mögé lazítani, asszonya követte, ám amikor a scornicesti-i tölgy eltűnt a bizáncias bársonyok mögött, az asszony visszafordult a terem felé, biztatón integetett: hurrázni, még, még!

Szerette az urát, a mozdulatai nőiesek voltak.

A nagyszebeni szász küldött emelkedett szólásra, egy pillanatra izzadva, tanácstalanul nézte a két üresen maradt főnöki fotelt, majd döntött, maga elé tartotta előre megírt és jóváhagyott szövegét, tisztelettel fordult a megürült ülőhelyek felé, olvasni kezdett:

vasúti kocsiban hallgatott mindenki, a politikai akadémia udvarán az aszfaltozott sétányokról nem volt szabad a füre lépni, géppisztolyos belüleges katonák tessékeltek vissza a sétányra, semmiről beszélgettünk.

A Köztársasági Palota nagytermében a 13-as helyre szól a parancsom, mellettem Csíky András ült, a kolozsvári Állami Magyar Színház művésze, őmellette Eugen Uriaru író, ki most, 2001-ben az Írószövetség elnöke, s aki nyolcvankilenc novemberében azt kérdezte nejemtől: Laci hol van?

Gondolom, otthon, válaszolta a feleségem.

Mondja meg neki, doamna Éva, hogy ne kocsmázzon, üljön csendben, megmozdulnak a föld alatt a dolgok.

Képzőművészekkel étkeztem három na-

Hón szeretett és tisztelt Nicolae Ceausescu elvtárs és Elena Ceausescu elvtársnő...

Dolgunk végeztével luxus-autóbuszokkal szállítottak az Északi Pályaudvarra.

A hosszú vesztegár után a pályaudvar melletti élelmiszerboltot a küldöttség kifosztotta, egyetlen üveg ital nem maradt a polcokon.

A gépkocsivezető azt mondta: ezek az én kolozsvári embereim. Ezredes volt, valamikor kvári belüleges.

A vasúti kocsikhoz vezető derűs sétánkat rendőrökordon szegélyezte, a miliciek közül hátraszólt egyik-másik a százzámra ólalkodó cigánypurdéknak: Ezekről ne lopjatok, a kurva anyátokat, mert a szemeteket kivérem.

>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>> folytatás a 13. oldalról

Indulás előtt a vagonok mosdófülkéibe nagy zsákokat tömködtek meglehetősen sötét bőrű férfiak, arabok vagy cigányok — ezt Bukarestben sosem lehet eldönteni — rendőri felügyelettel.

Csempészték, gondolom.

A kocsi két lépcsőjénél helyet foglalt egy kísérő milicista százados, és aki nem volt beteg, hazáig berúgott.

Ez a könyv nem K.L. seniorról szól.

Jegyzőkönyv

Felvéve 1949 január hó 20-án a nyárádszeredai általános népiskolában Botos Sándorné sz. Buzogány Emma felfüggesztett tanítónő fellebbezésének kivizsgálása alkalmával.

Jelen vannak: Dézsy Zoltán, nyárádgálfalvi tanító, a nyárádszeredai járási tanítók szakszervezetének elnöke, Mátics Sándor elvtárs, a Román Munkáspárt járási káderfelelőse, Eltető Sándor székelysárdi tanító, Király László nyárádgálfalvi tanító mint jegyző, továbbá Botos Sándor süketdemeterfalvi tanító, és felesége Buzogány Emma nyárádszeredai felfüggesztett tanító, valamint a mindkettőjük részéről behívott tanúk.

Elnök bejelenti, hogy Botosné Buzogány Emma nyárádszeredai tanítónőt a vármegyei Tanfelügyelőség a tanügyben és magánéletében tanúsított magatartása miatt állásából felfüggesztette. Nevezett tanítónő f. hó 15-én a tanítók vármegyei szakszervezetéhez fellebbezést adott be, melyben arra hivatkozik, hogy az ellene felhozott vádak alaptalanok, nem felelnek meg a valóságnak és mind a Román Munkáspárt, mind a Tanfelügyelőség részéről tanúk nélkül hozták felfüggesztésére a döntést. Fellebbező kéri a tanítók vármegyei szakszervezetét az ügy helyszínén való kivizsgálására, hogy a valóság kiderüljön, mert férjének, akitől elváltában van, Botos Sándornak is vannak elkövetett hibái. A fellebbezést a vármegye a járási tanítói szakszervezethez küldte kivizsgálás végett. Jelenlevők azért hívtak egybe, hogy az ügyet a valóságnak megfelelően kivizsgálják. Felkér mindenkit, hogy az adott kérdésekre igazságosan válaszoljanak, úgy, ahogy az a valóságban történt.

Elnök felkéri továbbá Buzogány Emma tanítónőt, hogy a beadvánnyal kapcsolatos véleményét mondja el.

Botosné Buzogány Emma megismétli és fenntartja mindazokat, amiket fellebbezésében lefektetett.

Tanúk kihallgatása következik.

Szász János süketdemeterfalvi lakos vallomása szerint nem felel meg a valóságnak az az állítás, hogy Botos Sándor tanítót a felesége felbérelt személyekkel megverette.

1948 karácsony másodnapján Botos Sándor tanító több vendéggel névnapozni volt házában. Összeszólalkozás történt Botos Sándor és Leitschaft József között, és Botos Sándort kitették a házból.

Ő nem vett részt az összeszólalkozásban, és Botos Sándort nem rúgta sebbe. Ebben az ügyben Leitschaft József, Novák Gergely és Novák Károly tanúk kihallgatását kéri. Az sem felel meg a valóságnak, hogy a színlelés után Botos Sándorné csókolózott volna Berczki Dénes demeterfalvi legénnyel. Bo-

tos Sándorné Süketdemeterfalván nagyon sok munkát elvégzett férje helyett, aki nem mindig tett eleget kötelességének. A gyermekektől pénzt szedett össze, és a tankönyveket nem vásárolta be és többször részeg állapotban ment iskolába.

Leitschaft József süketdemeterfalvi lakos elmondja, hogy ő is volt 1948 karácsony másodnapján Szász Jánossal névnapozni. Botos Sándor tanítóval szótá közben összejöttek. Kijelentette, hogy őt nem érdeklik a családi viszonyok. Felszólította Botost, hogy tanítsa rendszeren a gyermekeket, vásárolja meg a könyveket, és ne ígérgesen gumit és ceruzát a gyermekeknek, hogy részegsége felől hallgassanak. Erre Botos Sándor tanító azt mondta: "Maga, Leitschaft, egy piszok, hazug gazember." Erre, mivel ittas is volt, megfogta Botost, meg nem ütötte, kitette az ajtón. Nem tudja, hogy elesett-e, mert Botos is részeg volt. Kéri az ügyben Novák Gergely és Novák Károly tanúk kihallgatását.

Leitschaft Józsefné tanúvallomása egyezik a Leitschaft József vallomásával.

Novák Gergely vallomása szerint Botos Sándor tanító részeg volt. Szekérre ült és hazament, de később visszajött Szász Jánoshoz és azt kérdezte, hogy hol van a felesége.

Botos Sándor tanító szót kér és tagadja, hogy részeg lett volna. Feleségét keresni ment Szász Jánoshoz, ahonnan kilökték és Szász János is sebbe rúgta. Leitschaft méltatlankodott, hogy tankönyvek egyáltalán nincsenek, és erre ő azt mondta: "Hogy tankönyvek egyáltalán nincsenek, az hazugság és piszkosság!" A gumit és a ceruzát tanulmányi verseny jutalmazására ígérte a gyermekeknek. Kéri Nyiri Elek és Novák Ferenc kihallgatását.

Iszlay Géza tanú vallomása szerint Andrásfalváról legények szekérral jöttek szerenád adni hűgának. A bálból hazafelé jövet Botos Sándor tanító találkozott velük és kívánságára együtt elmentek Szász Jánoshoz szerenád adni az állítólag ott tartózkodó Botoséknak. Szerenád után Botos ittas állapotban felült a szekérre, hogy hazamenjen Nyárádszeredába. A falu végén Botos le akart szállni, de a szekér nem állott meg, s mikor Botos ügyis megpróbálta a leszállást, kiesett a szekérből. Ő is segített felállni Botosnak, és együtt mentek vissza Süketdemeterfalvára. Iszlay hazament, s hogy Botos hova lett, nem tudja. Hogy Botost megverték volna, arról nem tud.

Botos Sándor tanító azt mondja, hogy ő nem volt részeg, a szekérről le nem esett, hanem rendszeren leszállt, visszament Szász Jánoshoz és ott verték meg. Ezt Nagy Lázár tanúval igazolja.

Szász Jánosné a következő vallomást teszi: Nevezett színdarabos bálon, hogy Berczki Dénes Botosnét megcsókolta, az nem igaz, nem látta. Majd ketten Botosnéval kimentek az árnyékszékre bakaikat elvégezni. Mikor mentek vissza, Botos kijött, rátámadt a feleségére és veréssel fenyegette, állítva, hogy Botosnénak Berczki Dénes kell, mert az jobban meg tudja csókolni. Erre Szász Jánosné Botosnét lakására vitte. Vagy tíz perc múlva Botos Sándor Szász Jánossal, Leitschaft Józseffel és Novák Gergellyel arrafelé jöttek. Útközben találkoztak az andrásfalviakkal és együtt szerenád adtak. Az éjjelzenét fogadták. Azután Botos a szekérre felült és hazafelé indult. Szász Jánosné Botosnét nem engedte el, mert félt, hogy a férje meg-

veri. Azután Botosné, mivel félt hazamenni, átment Novák Jánosékhöz. Később Botos részegen visszajött és kereste a feleségét. Akkor történt az összeszólalkozás Leitschaft Józseffel, és Botost kitették a házból. Másnap részegen jött az iskolába. Nem verték meg, hanem a szekérből leesett és úgy ütötte meg magát. Hogy Botosné minden nap lemegy Süketdemeterfalvára és nála találkozik Berczki Dénessel, az nem igaz.

Novák Lajosné elmondja, hogy a színlelés után hazamentek, még hallották a szomszédokban a szerenádokat, aztán lefeküdtek. Kb. 4 óra tájban Botosné bekérkedett hozzá. Kb. fél nyolc órakor Botos kereste a feleségét. Botosné még nála volt, de ő azt mondta, hogy nincs ott, mert Botos igen haragosan kérdezte, Botos után Botosné is elment, nem tudja, hová.

Farkas Lajos tanúvallomása szerint Botos felhívta, hogy figyelje, mert Berczki Dénes az ő kertjén jár le találkára Botosnéval. Tanú erről nem tud semmit. Botos ittasan, megkörömlött sebes arccal elmondta, hogy megverték, nem tud tanításra menni, és megkérte Farkas Lajost, hogy engedje haza a gyermekeket. A megverésről tanú nem tud semmit.

Szilágyi Piroska, Botosné háztartási alkalmazottja megismétli 1948 dec. 29-én a tanügyi hatóságok előtt tett nyilatkozatát. Vallomása szerint Botosné rendszeresen járt Demeterfalvára és találkozott vagy a saját lakásán, vagy mások házában Berczki Dénessel, akivel viszonyt folytatott. Többször kiküldték őt a hidegbe, hogy ne lássa a szerelmeskedésüket, és reggelként Botosné nagyon piszkos nadrágokat adott át neki kimosás végett, h. férje ne vegye észre.

Berczki Dénes elmondja, hogy Botosné tanítónő színdarabokat tanítani és mulatságokat rendezni igaz, hogy többször járt Süketdemeterfalván, de hogy vele akár saját lakásán, akár mások házában találkozott volna, vagy éppen viszonyuk lett volna, az nem felel meg a valóságnak. Kijelenti, hogy Szilágyi Piroska nyilatkozata alaptalan vád.

Botosné valótlanok mondja Szilágyi Piroska nyilatkozatát. Botos a lányval viszonyt folytatott, és az a nyilatkozatot az ő irányításával tette.

Botos szerint ez alaptalan vád, szemérmes hazugság, azelőtt a lány vőlegénye volt.

Mátis elvtárs az R.M.P. járási káderfelelőse kijelenti, hogy Szilágyi Piroska a vallomást őelőtte tette, önként, minden befolyásolás nélkül.

Elnök ismerteti a nyárádszeredai általános iskola igazgatóságának 1948. dec. 28-án tett jelentését Botosné Buzogány Emma szolgálati hanyagságáról, tanítóhoz nem méltó viselkedéséről, amelyet a vármegyei tanfelügyelőséghez küldtek, s az abban felsorolt tényekről Botosné azt állítja, hogy azok alaptalanok s a jelentés nem felel meg a valóságnak.

Csáki Márton igazgató kijelenti, hogy a felsőbb tanügyi hatóságok és az iskola tantestülete előtt Botosné a jelentésben foglaltakról beismerő vallomást tett.

Fazakas Lajos tanító kijelenti, hogy az illetékeseket az ügyben semmilyen részrehajlás nem vezette, és jelen összejövetelek is csak egy lehet a célja, hogy a tényeket a valóságnak megfelelően állapítsa meg.

Mivel az egyes tanúvallomásokban néhol ellentmondások is vannak, Elnökség úgy

határoz, hogy minden tanú vallomását írásban is bekéri, s mind az eddigi, mind az ezután tanúnyilatkozatokat jelen jegyzőkönyvhöz mellékleként csatolja.

A továbbiakban Lukácsi Dénesné tanú elmondja, hogy egy színelőadás előtt Botosné beteg lett, és az iskola konyhájában lefeküdt. Bereczki Dénes hozzá ment és kérte, hogy főzzön teát a betegnek. Ő meg is főzte a teát, elvitte az iskolába, és Botosné meg is itta. Azután eljött az iskolából. Botosnét Bereczkivel kettesben többször látta. Egy hétiig szőtt az iskolában, de Botos tanítót részegen egyszer sem látta.

György József tanúvallomása szerint, bár ő a bálon és a verekedésen nem volt ott, de másnap Botos elpanaszolta, hogy a demeterfalviak megverték, a karján látszott is az ütések helye. Elmondja továbbá, hogy mikor Botosné rosszul lett, az iskola konyhájából Bereczki Dénes, Lukácsi Dénesné és Szász Jánosné az ő lakására vitték. A két asszony elment, Bereczki Dénes lehúzta Botosné cipőit és harisnyáit, lefektette az ágyba és azzal távozott el, hogy: "Szivikém, a szerep próba után viszontlátjuk egymást!" — Bereczki Dénes vissza is jött és reggel négy óráig együtt is voltak. Botos figyelmeztette Bereczkit, hogy ne csináljon botrányt, mire Bereczki azt mondta, hogy ő el tudja tartani Botosnét és a három gyereket is. Botosné állandóan járt Süketdemeterfalvára találkozni Bereczki

ból Botosné hangja hallatszott ki. Szerenád után hazaindultak. Botos is felült a szekérre, de a falu végén leszállott és visszament. Botos akkor teljes ép és egészséges állapotban volt.

Botos Sándor és Botosné Buzogány Emma bejelentik, hogy a válópert beindították.

Elnökség a tanúvallomások alapján megállapítja, hogy az ügy nemcsak az érdekelt felek, hanem az egész járás tanítóságára is szegyenletes, és a tanítói kar lealázását jelenti a nép előtt. A felettes tanügyi hatóságok hivatásuk komolyságához méltóan fogják az ügyet véglegesen elintézni, hogy ilyen eset többet ne forduljon elő a tanítóság körében.

Ezek után elnökség a jegyzőkönyvet lezárja, és a tanúk nyilatkozataival együtt felterjeszti a tanítók vármegyei szakszervezetéhez.

K.m.f.

Gondolkozz valami új kezdésen, mert ez már unalmas, javasoltam K.L. seniornak, miközben fölraktuk a bábukat az következő játszmahoz, mely a 333. sorszámot viselte a nyilvántartás szerint, ő kezelte a világos csapatot, addig én kimegyek csapolni.

Bokáig érő füst a szobában, tömött hamuzók, miért nem mérkőztünk a diófa alatt, ma sem értem, talán azért, hogy ne bámulhasson senki, holott nyilvánvaló volt, a családban mindenkinek a legkisebb gondja is nagyobb

rült ide az anyjuk, miként és hol hozta össze a sors az útbiztossal, mi indította arra, micsoda varázslat vagy megdölgölés, hogy felvállalja az emlékké vált biztosné, néhai Sükösd Juli hátramaradt szekérderek gyermekét, titok, melynek kiderítése nem is cél, akinek messzire kell menni mindörökre, nem bánna, ha a nevét is elfelejthetné.

Ilonka! Gyere!

Csend legyen, jelzett az öreg dáma, és botjára görnyedve elindult a kisebbik ház felé, lassan kapaszkodott föl a lépcsőn, a cigánykamasz szorosan mögötte, hozzádörgölözve, markolta a piros "özvegy" derekát.

Úrikurva a kapitányné, Vásárhely híresége, nem adta magát ingyen, sem potom pénzért, pezsgőztek bizony a cipőjéből, a marhák, sok párna között szerette a legjobban, ő maga mondta, macska is, kutya is legyen a környéken, papagáj, miegymás, jó falatok, azt se bánta, ha nézik; mi történhetett az urával, a nagydarab sváb kapitánnyal, rendőr volt vagy katona, lehet, elsöpörte a háború, elesett, lebombázták, donecki szénbányában veszett nyoma, mérget vett szerelmi féltékenységből, egy kapitány, na ne marhaskodj, elmenekült, szervusz világ, Németországba, Argentínába, nem érdekes sem a történet, sem az Ilonka szempontjából.

A legényke föltuszkolta a lépcsőn, már türelmetlenül, a néhai kurtizán kacagott, meglepően fiatal hangon, becsukták az ajtót. Szemközt az öreg ház várta, hogy ráemeljék a csákányt, fejszét, feszítő szerszámokat, a tornácán Irma néni asprította hajnalonta, hajdan, csirkéinek a zöldet valami bárdal, tak-tak-tak, hallatszott a visszhangos udvaron, arra ébredtem minden reggel, öt éves voltam akkor, vinnogtam, mint a megijesztett kolyókutyák, evett volna meg a fene, gondoltam, megriadva a tilos, felnőttes ötletemtől, mintha hallhatta volna valaki, tak-tak-tak, az anyád csürke, csipika-csipika-csipika, anyád csürke, kurvanyád, sváb asszony volt, szemüveges, fehérpettyes fekete ruhát viselt, sosem tenult meg magyarul, ez volt a bája.

Károly bácsi, Ilonka néni fivére hozta valahonnan, már nyugalmazott csendőrtiszt vagy —altiszt korában, egy csomó szép bútorral; ezek valamiért vonzották magukhoz a svábokat.

Ilonka néni sosem szűnt meg simogatni mindenkit, akit csak lehetett, s aki nadrágban vagy gatyában járt, milyen szép ember maga, milyen szép a szakálla, kedves; ha új tisztségviselő tűnt fel a sókerti tájakon, lett-égyen akár tiszteletes, és nőtlen volt az istenadta, netán agglegény, pulykát vágott s ebédre invitálta úrimód az illetőt, eladogatta a bútorokat cukorért, citromért, cipeltük a nehéz darabokat, röstelkedve, hogy becsaptuk a hölgyet, nem ő szerezte, nem a magát árulja, nyugtattak a bölcsebbek, ha nem te viszed, viszi más, nehogy azt mondd: szegény Ilonka néni; később összeköltözött egy buzeráns pincérrel, akinek illendően vékony hangja volt, az helyettesíti a szakállát, kötekedtek vele a társai, de nem gonoszul, csak megszokásból, tulajdonképpen ti hogy csináljátok, a francba, nem haragudott meg egyikükre sem, mindnyájan isten teremtményei vagyunk, az sem biztos, hogy Krisztusnak volt szakálla, ezüsttel, arannyal kereskedett, vaját, lisztet, egyebeket lopott az étterem konyhájáról, néha megajándékozta é-

>>>>> folytatás a 16. oldalon

Dénessel, legtöbbször Szász Jánoséknál.

Botosné azt mondja, hogy a férje küldte át György Lajoshoz, hogy feküdjék le.

Botos azt mondja, hogy ez igaz, de reggel, mikor érte ment, Bereczki Dénest látta a felesége mellől felugrani.

Utólagosan kihallgatott Nyiri Elek tanú elmondja, hogy 1948 dec. 19-én az előadás után Bereczki Dénes hozott egy liter pálinkát a rendezőségnek. Ő és Botos nem ittak. Erre Bereczki megharagudott és fejük fölé a falhoz vágta az üveget, mire Botos kiutasította őket. Botos nem volt részeg, sem máskor soha részeg állapotban nem látta.

Nagy Lázár nyáradandrásfalvi lakos elmondja, hogy 1948 dec. 18-án este négyen lent voltak Süketdemeterfalván éjjeli zenét adni. Közben találkoztak demeterfalvi fiúkkal, köztük Botos tanítóval, és egy helyen együtt szintén éjjeli zenét adtak, ahol a ház-

annál, hogy a hülyeségeinkkel foglalkozzék, mindenki vagy dolgozott, vagy nyaralt.

Félálomban álltam a kerítés mellett, hunyorogva a júliusi fényben, recsegős-rekedtes kamaszhangot hallottam.

Ilonka, most mért vagy ilyen?

Mért nem jössz, nem emlékszel, milyen jókat basztunk?

Magamhoz tértem.

Ilonka nem válaszolt, kétrét görnyedve, botra támaszkodva forgolódott a füves udvaron, a valamikor büszke időket látott kocsiszín előtt.

Ilonka! Ilonka! Gyere! Mért nem jössz?!

Kérte magát, az arcát, így görnyedten is, pirosította, ha mással nem, kreppapírral, jó család gyermeke, szép emberek voltak mind egy szálíg, mostoha anyjuk nevelt úrlányokat belőlük, némelyikük egyszerűen gyönyörű volt, azt beszélük, Sopronból ke-

>>>>> folytatás a 15. oldalról

desanyámat ilyesmikkel, elfogadtuk, kommunista fejadagból éltünk, mindenki lopott, és ezt már senki sem tartotta lopásnak, néha az az érzésem, hogy a szeretőink is pult alól kerültek az ágyunkba, ezt azért hozom, mondta a pincér, mert olyan kedvesek tetszettek lenni Ilonkával, de meg is érdemli, az százas, fejezte be vacsora közben a költői lelkületű, klasszikusan lúdtalpu Oszkár Vájlid.

Ilonka? Hát nem emlékszel? — hallottam a kerítésen túlról.

A pincér elrészegedett, ki—kimaradt, kicsapongó életre adta a fejét, beszélték a szomszédok és a jóakarók, új viszony, új szerelem, honnan tudni az efféléket, Ilonka néni megölte a bánat, valahogy összeesett vagy mi, napok múltán találták rá a zárt lakásban, az ilyen tragédiákkal járó színek és illatok közepette, a pincér sehol, ráleltek-e vagy sem, azóta rá biztosan, agyonverték.

Ezt a partit elveszítem, szóltam K.L. seniorhoz.

Miért?

El kellene mesélnem neked egy történetet időközben.

Akkor nem játszunk, bohócnak nézel?

Ne haragudj, a történet jó, és élő.

Nem baj, mondta K.L. senior, keressünk avar nyílhegyeket a Várpataka medrében, alig van benne víz, s kiszellőzünk legalább.

Addig is döntetlen.

Indulhatunk.

*

Szász fellak 1878 február 14

Szeretett kedves Julcsa és Julli!!

Fogadjátok e napon mint leány és anya női két jó barát, Értetek hiven verő szívem szent ohaját: Legyen, míg tart a lét öröm derüs egetek, Lássátok teljesülve mind azt, miért szívetek eped. Nemesen lebegő szívetek baráti hajlamát, Ajánljátok továbbra is nekem ez élten át.

Julcsa kedves, ifju vagy, vidám ábrándozó, a bút te csak nevérdől ismered; hogy van kin is, mely lankaszt, földre ver, te nem tudod, titok az még neked. Adja isten, ne is tudd meg, legyen örök titok — Slégy boldog, míg szíved dobogni fog. Ugy-e szép a csillagos szép éjszaka? Szép a nyári kelő napnak hajnala? Legyen még is azt kívánom én neked, Mind ezeknél szebb, derüesebb életed.

Kedves Julim! Az urnak fáradalmait velem, Az árny feledteteti; Sebző kebel s göröngy, melyet az elválás tesz, — ugy a forró sugár —, Többé nem árt neki, Ha érdekeltjét keble előtt lebegteteti! És új erőreelve ott, Az áldott lomb alatt, A messze pálya cél felé Bátoran, vigan halad. S legyen bár vándor élete Vidám vagy mostoha, De keble nem felejt el azt, Hol jól pihent, azon kis édes kis árnyat soha. S gyakran áldo ajkaimról fölzeng a szent ima: Viruljon gazdagon soká szép lombos sátor. Mert hisz ha találkozzunk az élet után, Megismerem jó lelkedet szelid, S ezerszer boldog én! nekem adád szíved szent érzetét — ki ott létemkor valál a legillendőbb jó érzésű női barát; s bírod is viszont örök hü keblemet.

Szeretett kedves Lány és anya, mindkettő e névünnepet, Juliánna, szentelőd, áldás, szerencse száljon rátok, én vagyok a távolban éltetekre az egek urától örömtel, hosszas boldog életet kérő és imában rebegő. S bár messze zárt tölem titeket a sors viszály, S

nem láthatom mosolygo orcákat, De ám azért a hü emlékezet Gyakran előmbe rajzol titeket. Fogadjátok azért keblem forró szózatát, Hogy valamint a nyári hajnal ébredő sugára, Mely enyelgve röppen a mosolygo tájra — legyen oly tiszta éltetek örökre, s érzétek nevetek napját számtalan sokszor egésséggel örömbé.

Szép öröm virágok nyiljanak utaitokban, Teljesülve lássátok, mit szívetek kér titokban.

Kis Julcsa kedves, melyen haladsz, az út most még göröngytelen, s öröm virág nyilik utadban szüntelen; De tudd: küzdés a lét, s oszolva a gyönyör, Lehet — talán korán — bú fájdalom gyötör. Mert nem lehet kerülni a but az életen, S gyakran, midőn nem is reményli az ember, megjelen; De tűnjék el, kívánom, hamar, s magsab légy, mint a kin, Legyen isten veled élted utain. Segéljen isten, forrón kívánom, — s a kit az égnek a szelid szép angyala kíséren mindenütt, ne hagyjon el soha.

Mint mosolygo rozsabimbó, Hűvös árnyu kert ölen, Viruljon oly szépen élted — s bu ne rágion gyökerén. S környezzen mindennütt hü keblű sok jó barát, Mosolyogjon édesem, áldás, szerencse, reád!!

Im soraim bezárom, rád, anyádra, nagy-mamádra, testvéreidre, mostoha apádra az istennek áldását kívánom, adja isten, hogy minden rossz tőletek messze járjon. Adja isten, mind, mind boldogok legyetek, míg tart földi éltetek.

Ird meg kedves, hogy vagytok, kik élnek házatoknál, s azt is ird meg, hogy már eladtad szívedet vagy még szabad — s élek-é én bár emlékeidbe, tehetek utat érted, vagy már elfeledtél.

Tisztellek mindnyájatokat, isten megáldjon egyen-egyen, mind e földön, mind mennyekben.

Maradtam a sirig jot akaró hived

Nagy Károly sk.

U.i. most jelenbe rosszul vagyok, e héttől fogva nagyon megromlott az egésségem, sokat álmodom ide hozzátok, nyugtalan vagyok, lehet az egyedülvalóság is tetézi betegségetem.

Ez Sükösd Juli és az anyja, rikkantott K.L. senior; ez a Juli teremté a temérdek gyermeket, mi meg imádtuk a padlásokat, lent már verték szét a kocsiszín oldalát, a szenesvasalókat leadogattuk, találtak még valamit, kedves, tudakolta Ilonka néni a létra tövén, kacsatot, lim-lomot, ilyen-olyan törött cserépedényt, ki kell dobni a szemétre, mindjárt befejezzük, üzentük K.L. seniorral, nem sokára lehet bontani a tetőt, csak hogy már kezében volt a kis levelesláda vagy doboz, minek nevezzem, a kincs, idenéz, mennyi levél, legfőkéül ez a Nagy Károly-i udvarlás, jó nagy balfasz, nevetett K.L. senior, ennyi áradozás után azzal fejezi be, hogy ő bizony beteges, nem kellett akkor az ilyen senkinek.

Van még valami, kedves, érdeklődött utoljára Ilonka néni, mostmár semmi, kiáltottuk, csak ez a doboz valami régi levelekkel, dobják a tűzre, drága, biztosan tele van bogarakkal, sohasem jártam ezen a padláson, majd csak lesz vele valami, mondta K.L. senior, aki egy ilyen levelesládáért a lelkét is eladta volna, ha nem az ördögnek, hát nekem, a kincs azonban most az én tulajdonom, nagy irigységére, a lelke pedig, tudtuk, úgyis az enyém, az enyém meg az övé, ami

egy efféle apa-fiú viszonyban abban került leginkább felszínre, hogy szívhegyig menő vitákat folytattunk, lehetőleg étkezés közben, nehogy valaki is nyugodtan lenyelhesse a betévő falatját az asztalnál, a családi asztalnál, mely körül akkoriban még sokan ültünk, mindenki tolvaj, mindenki lop, dúlt-fúlt K.L. senior egy vacsoránál, mert szalámit szeretett volna vásárolni Szovátán, van-e szalámijuk, elvtársnő, kérdezte az eladót, nincs, Laci bácsi, sajnos elfogyott, pedig tudom, hogy volt, csak hogy pult alatt árulják, dühöngött K.L. senior, lopnak, tolvaj mindenki, állj meg, Laci nagytata, óvakodott be a vitába a feleségem, ha mindenből lenne elegendő, nem kellene titokban hozzájutni semmihez, de nem, de nem, Ceausescunak van igaza, meg kell büntetni a tolvajokat.

Meggondoltad, mit mondtál? — kérdeztem K.L. seniort.

Nem! — dühöngött, felkiáltójellel a hangjában.

Odafigyelsz arra, amit más mond? - kérdezte a nejem.

Nem! — ismételte K.L. senior, kissé elbizonytalanodva, de azért még megátalkodottan, védve mindhalál a mundér becsületét, már amilyen idegen mundérról lehetett akkoriban beszélni.

Nagyapám, Vass Dénes, most lép be a képbe, ilyenkor becsukta szarvasagancsnyelű bicskáját, felállt az asztaltól, kiment szótlánul, mi ez a szócséplés az ő oroszfogásához, dunacsatornához, kifosztásához képest, jár a szájuk, nem tudják, mit beszélnek, hátra indult az istálló felé, nagyot durantott, egészséges volt, hogy a fenébe nem vesztette el soha azt a bicskát, most is ott van az íróasztalomon, szégyenszemre papírt vágok vele, nem szalonnát, nem hagymát, még egy szomorú gyümölcsfát sem oltottam vele, K.L. senior is megnyugodott, rakjuk fel a figurákat, mit szólsz, Király, nézett rám békülékenyen, azt hitte, haragszom rá, pedig csak hevült voltam, na most kikapsz, álltam rá a kihívásra, pedig már csak a levelek jártak az eszemben, ej, ha valami rajzot, arcképet lennék Sükösd Juliról, Vas Domokosról, a biztosról, a mindenit.

Azt a dobozt pedig irigylem tőled, mondta K.L. seniort.

Tudom.

Másnap felmentünk Szovátára, gyertek le a raktárba, mondta néhai iskolársam, lesz szalámi, sajt, mindenféle, nem fogom idegeneknek odaadni, bort bontottak, szervusz, Laci bácsi, szervusztok, isten-isten, máskor ne mondd az eladó lányoknak azt, hogy elvtársnő.

Szégyen már, hogy nincs sírköve az apámnak, menjünk Vármezőbe vagy hova, ott egykettőre körfűrészsel kivágják a mesterek, de én nem engedem, K.L. senior sosem fog műkö alatt nyugtalankodni, egy református kántortanítónak betonkeretet sem engedélyezek túlvilági szabadsága köré, emberek százait tanította a táncainkra, már haza sem bírt tántorogni az asztmás ködben, akkor is, örökké is hóna alá csapta a hegedűt, ő volt a zenekar, gyertek csúrdöngölözni, énekelni; elmegyünk Kibédre, ott van egy sírkőfaragó, eléggé beteg ember, lássuk csak, gránitot akarok, kehely legyen rajta, mintha száz éve halt volna meg, mintha nem érte volna meg ezt a gazember évszázadot, itt van, ez lesz az, uram; kifaragom én a már-

>>>>> folytatás a 17. oldalalon

>>>> folytatás a 16. oldalról

ványtáblát, mi legyen rajta, kérdezte Bogdán Pista színművész barátom, semmi, csak a neve és az, hogy tanár, s a kő is mintha ezer éve ott állna, puszpáng legyen körülötte, zöld, zöld, élő valami, mint a hátrahagyott betűk, vallomások, a szigorú feljegyzések, ki s mikor nem jött el táncolni, énekelni.

Száz kilométert utaztam K.L. seniorral egy fűtetlen vonaton, télen vagy késő őszen, világítás sem volt, motyogva írtam a verseket, mint Páll Lajos a Duna-deltában, hónom alatt ápolgatva K.L. seniort mint márványtáblát, nem is tudtam még, hogy a sírkőfara-gó is halott, dőcögött a szerencsétlen szerelvény, sötét volt, bicskám mindkét élet kinyitottam, mit lehet azt tudni.

Azért mégsem fogod eldugni előlem azokat a leveleket, hallottam K.L. senior hangját, vonszolódunk a Kisküküllő mellett, esze-ment emberek utaznak ilyen időben, a történeteink úgyis közösek, bárki meghalhat közülünk, néha fogyunk, néha szaporábbak leszünk, gazemberek számláján változnak a számok, de még mindig látszanak a majdnem-sötétben a templomok és az integetők.

Nem rejtem el a régi leveleket, amúgy is folyton hallom a hangjuk, néha felriadok éjszakánként elképesztően eleven álmokból, és beszélgetek velük, K.L. seniort pedig e-

ezen nihán sor írásimot, indított levelem

az árnyék világba,
tőled távol esett gyenge tulipántya,
írám én levelem könyes szememmel,
le is pecsételem bánatos szívemmel,
mert látom, hogy tőled megoálom,
oh egyetlen egy virágom,
vigyázz szivedre,
tarcs számot hivedre,
vigye utolsó csokom szép száz,
a nagy Isten hozád,
sötét az ég, sötét felhő borítja,
oszoljatok, barna felhők, az égről,
nyujcs kedvesem, vigasztalást mesziről,
képedel alszom el, képedel ébreded,
kimondhatatlan ez, mit érted szenveded,
szeretlek én egyetlen egy virágom,
nem szeretek rajtad kívül senkit e nagy világon,
bennem a szeretet oly tiszta hozád,
mint a nap,
melynek égő melegítől elolvad az fagy,
esküszöm az nagy egekre, atya fiu szentlélekre,

téged szeretlek örökre,
irok én levelet piros rozsavérrel,
le is pecsételem egy csep harmat gyöngyvel,
neked küldöm, rozsám, egy arany árázástol,
vigyázz, meg ne csipjen mérges fulánkjátol,
mert azt suktam neki, hogy ha más ölébe lel,
csipje meg szivedet fulánkja mérgivel,
fako lovam föl van kantározva,

égő szívem melé tűzném bokrétának,
én már bévégzem írásom,
mert csak nehezedik kinom,
kezem járása meg fordul,
szemeim könye meg csordul,
már többet nem tudok írni,
ezel bé kel végezni,
Isten hozád, kedves rozsa bimbom,
galambom.

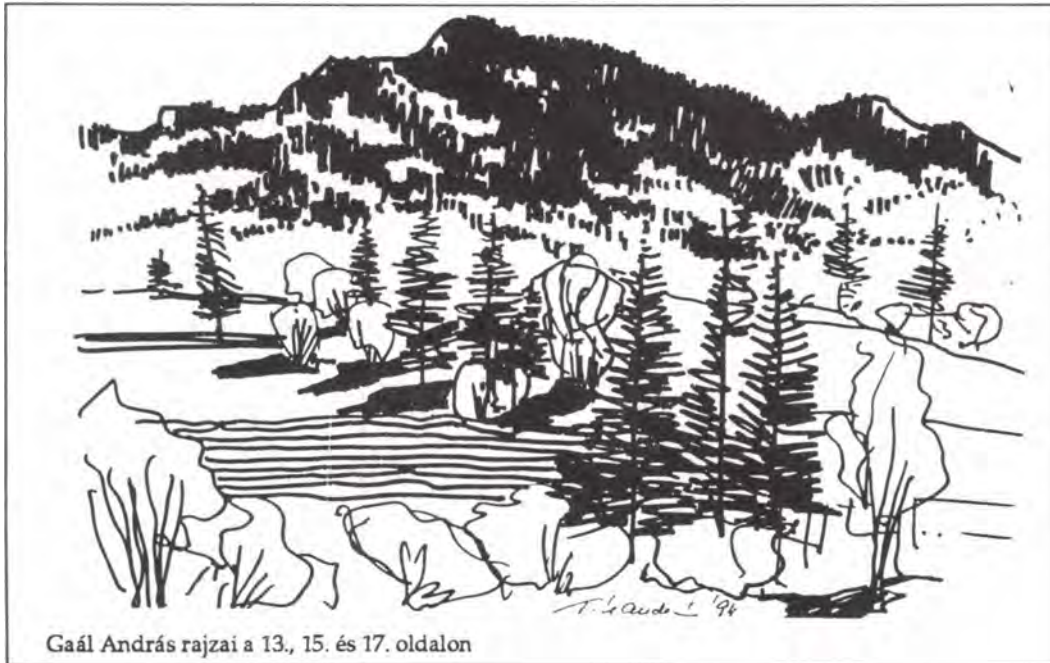
Tisztelem az édes mámidot, édes anyádot, Apádot, Tisztelem Károly és Jánost, viszont tisztelek, kedves Julim, amíg élek, öröké hozzád sohajtok, hatalmas alkotom, te-kincs a szerető szivekre, adj foro szeretetet minden kebelben, bévégzem írásom.

Fénykép, rajz Sükösd Juliról nincs, el lehetne menni az utódokhoz, de csinján kell bänni az emlékekkel, nem vagyunk kíváncsiak a részletekre, a részletek bennünk vannak, vagy bennünk kell lenniök, amíg a házat szétverik, lefényképezzük a patakmederben talált tárgyakat, akad itt még római kori cserép is, fekete alapra helyezzük, most figyelj, egyenletes legyen a fény, zárjátok be az utcakaput, nem kell mindenkinek tudni, hogy itt római cserepek vannak, ezek mindent elvisznek, ezek mindent elvittek, kutyabórt, sőtöröt, Rákóczi korabeli pisztolyt, dísznólabat, nyolccsövű kézfegyvert ezer-nyolcszáznegyvennyolcból, majd odairjuk a nevét mindenik alá, mondták Pista bátyám-nak, Király István adakozó vagy adományozó, büszkék lehetnek rá az utódai, szervusz, ha jól tudom, mindennek nyoma vészett, az utódok szempontjából mindenképpen, ki fog Apafi Mihály kezeírásáért kilincselni ilyen-olyan múzeumoknál, amelyek letagadják a felhőt az égről, ha effélékről van szó, milyen nemeslevél, milyen sőtörő, ki rejtegette eddig mindezeket, mindnyájan tudjuk, hogy az ilyesmi nemzeti tulajdon, rendben van, hazamehetnek, örüljenek, hogy nagyobb baj nem lett belőle, igen kérem, csakhogy miféle tulajdonról és miféle nemzetről van szó.

Ez a Sükösd Juli mostmár a képzeleted dolga, mondta K.L. senior, képzeld el és írd meg, már elképzelted, mondtam, na és ha átmásolod a leveleket, javítasz-e a helyesíráson, azt már nem, semmit, hovatovább a kezük mozdulását is látom, nézd meg a pingált sziveket a levélpapír sarkán, hány-szor kellett kezet mosni, mielőtt egy ilyen fogalmazásra elszánták maguk, aztán a pecsétvi-asz, a ténta, az izgalom.

A téntakészítés módját megmutatom neked, mondta K.L. senior, de titok, mert a leírás 1827-ből származik, Szóts János uram könyvéből, öszveszedett hasznos tudnivalóiból, mit ess a beteg tehénnel, miként foglalkozz a guttaütötten, hogyan oltsd el marhaganéjjal a kéményben támadt tüzet, na és ha darázs csip meg hirtelen, valamint tudni kell kezded lengetése nélkül járni az utcán, jobbra-balra nem tekergetjük a fejünk, lábunk sohasem rogyadozik menés közben, s az asztaltól sohasem állunk fel elsőnek, az asztalkendőt mindenkor használni kell, arra való, abroszba állad nem törölheted, ha leülsz, egyik lábad a másikon átal nem teszed, fölösen nem beszélsz, károd lehet belőle, de ha nem neked, másnak, magad viseléséért becsül meg mindenki, nem egyébért.

Ámen, mondta K.L. senior, a cserepeket pedig elrejtjük a régi Rómában.

Gaál András rajzai a 13., 15. és 17. oldalon

gyenesen ott látom a sóvárad templomban, ül az orgonánál, tátva a szája, öt éves vagyok, mi lehet ez, mindenkinek tátva a szája, valaki lelkesen fújtat az orgona mögött, Tebenned bíztunk eleitől fogva, vagy valami ehhez hasonló.

Sóváradra Sükös Julinak szeretettel tisztelettel írja Adorjáni Péter Havadról ezen levelet 1878ba május 19

Tisztelem az egész házi csalárdot nem külömben kedves Julimot

Szerelem levél

Sziből szeretet kedves szeretöm, Sükös Juli! Oh, Istenem, csak te tudod, mily nagy szibéli fájdalmak között indítottom

hozád megyek, kedves rozsám, rajta, repülj, fako, szikrázik a patko, ez a kislány nem hijába valo, ez a kislán nem hijába valo, nem hijába fárad érte az a fako lo, vásik az patkoja, kövek szikráztatják, mégis járni kel sováradnak utját, Istenem, nem bánom, jo szivel jártatom, csakhogy látnám rozsám szép kerek udvaromon,

peregnek a fákról az őszi levelek, kit ere, kit ara kergetnek a szelek, a léján élete is oljan, ha szerencse kerül, elrepül, elrepül, más szálásra kerül, ot is egyik szerencsétlen, a más szerencsés, szerencsés lész rozsám, ha te hozám hajolsz, keten kérjük az Istent s nem hágy el benünket, Nem anyától letél, rozsafán termetél, piros pünköst napján, szép hajnal hatatján, arcáid rozsái ha közel volnának,

HATÁR GYŐZŐ VERSEI

Majomhajó

a majomhajón él egy hajómajom
(tükrén lopva lesnem régről óhajom)
mélyen ül töke s tokáig-homloka
tudója mely szélte-hossz'-nak hanyad' foka

a majomhajón hajómajom minden hajós
káplán kuktafőnök felcser kormányos s a jó
majomhajón ki másfajú nem túrnék szagát
— üldögumók! majombúz-belengte éjszakák! —

ha nyílt tengerre száll a hős majomhajóhad
lapul a nyú a nyú a dölyv a dideridúvad
holott kimért négy lábú léptekkel lépeget
hídján a Nagy Kan furt hét-határt hét eget

kémlel ellenszelet-ellenszapot szimatol
míg alatt felpislálva siklik Alkoráll s az Atoll
görög tüzet golyót — állja hun lovasroham korát
meghazudtoló setétlő nyílzáporát

hajó a láthatáron! kiált árbocmajomkosársleső
hurra! bomlik a kalózi álom: majomhalálfejes ő
oldalazó vas orrsarkantyúval ráhajtanak-
s — hurra! újabb majomdiadalra virrad a Nap

ide te törhenyegszőke hajómajombajadér
odahalok a csigafürtös hasadalja hajadér!
nyalják-falják kapják-csapják majd szétszedik
— másnap ganézza majomhajó kalóz fedélzetit

majomhajó gerince majomfarokmerülék
míg alul a víz tolul felül terül az ég
majomfenékszivattyú vizet köp vizet vedel
de farokuszadéka tartja s nem süllyed el

hajmeresztő-átnemeresztő — se víz se léghuzat:
a majomhajóbordázat sűrűn kátrányozott
szárazdokban a sorhajómajomhad ötszöri
aranykátrányszurok-hugyannyal fröcsköli

a majomhajó tatja triplaterjes s tatrakész:
mint olyan farra-tatra teljes gömbölyű egész
s ámbárodást ahány hajóács annyi formát javall
mert formahű: a jó majomhajó — majomra vall

paklit ide nekem! zsirog a kunkor töksi nép
hajófenéken repül a kártyapaksamét' —
majomhajó népe buddhákkal bölcsekkel rokon:
megjártatja csarnakzatát zug-óperenciánkon

(álomdiktandó: SZENT GYÖRGY KÓRHÁZ,
2000 12 22)

Elismerés

elismerem, nehéz együttélni egy szemét alakkal,
kióvált akkor, amikor ez a szemét alak te magad
vagy, barátom, és annak a tudata tölt el, hogy
együtt kell élned azzal, akiből nem tudsz kilépni,
sem ellépni tőle: a szemét alakkal, aki vagy — — —

Álomvásár

a zsebéből kirakja kincseit. Az embergyilkos bugylibicska
a reterára járó gyertyaláng
őreganyám ősfényképe firhang előtti rokolyában...
mindzett megveszi mohón, egymás után
rátér: maga ellen árverez
piros baboskendőbe rakja és bezsebeli, hogy majd
»Kátralykával« elmuzsikáltatja: megtépeti a szfoét
továbbá
lángosforgató serpenyő lapát
zsiványpecsenye szűrő nyárs
azon forgatták amikor égették Sobri Jóskát
lőporos tüsző felporoznivaló
... (elhalkul, elvész) (álom: 1998 01 12)

Rongyoldarium

betérünk a Rongyoldáriumba
hol halomban rongyok alszanak
rongy pulóver ronda táska ronda
szerkő (bár fitymálni nem szabad)
bőle készlet bambusz sétapálca
Remektrók — ál-műbőr kötés
só-és-bors és színarany fatálca
tolvaj alkalom (nincs örökös)
szenvedélyem ez már kéremá'ssan
nézni kézből-kézbe hogy pereg
a rongy — s az Elgazdátlanodásban
csóró rongy-magamra ismerem

Síroversek

(a Rákosi-korszak sírkamráiból)
addig borongtam síroversek során
ezer síroers/síroerselő felett
míg nem széthordta mindjét az orkán
és e vers a Síroversek Sírja lett

Erdélyi tél

mint az esztenán a farkazó
ha dudál a szán s kövér a hó
élttem rohanását fékezem
lefagy a lábam a két kezem

Erkölcsei világrend

az oroszán úszva repül a magas levegőben
az égszennyezés ködszigetéről az oroszán elűzi a kopaszkeselyűt
a sas fenyegetőleg karmolással az üres levegőt, de csupasz nyaka-tokájával az
oroszlán rátáptott szájától, ménkü hörrenésétől visszaretten
légicsata-torzalkodás
...Me d i g m é g?! — — — hamarabb, semmint kimondom, a sas magadja magát,
eltakarodik — és méltatlankodva, hogy ő »a Levegőég Polgármestere«, hátrahányt
lábbal és előrenyújtott feje-kopaszával: teljes kiterjegetett szárnyasságában, vi-
torlasiklással — duzzogva ellebeg
a kopaszkeselyű eltakarodik; s e h o l s e n k i
őreganyám nem nagyon érti, hogy szombat-vasárnap nincs szolgálati személy-
zet a levegőben, pedig ángyikámtól tudja: ünnepséget akartak tartani zuhanó
bukfencbemutatókkal; de végül belátja, hogy hétfőtől péntekig tart a munkaidő
őreganyám elcsodálkodik a világegyetem különös hivatali rendjén: ángyikámtól
úgy tudja, a levegőég előljárásságai most szombatra tüzték ki a légibukfenc-bohóc-
bemutatót, ahol a disztribűn papagájkarikáján a viharmadár elnököl. Az állatöv
jegyeinek félreforgása — az erkölcsi világrend felbomlása volna?
min is, őreganyám, hosszan dévándoklik. A munkaidő megrövidítését hétfőtől-
péntekig az oroszánnak tulajdonítja. Vastag perkal hálóréklijében popsiját magasra
puporítva visszahátrál gyűrtött dunnabarlangjába. Míg elszenderednek, sanyarú
képet vág és a történetbe (ill. azok elmaradásába) nehezen tud belenyugodni.

(álom: 2000 09 11)

Tudatom

azt kérdelek barátom mi van velem
hogyan élek mi az életvitelem
életvitelem a halál vitele
hátam az ő sörétjével van tele
leterít s inhol mind mélyebbre temet
— — — tudatom tudatom-s életviteletem

Göröngyös út

életem göröngyös útja lefele lejt
felejt a világ felejt
és elejt

Szipirtyó

(Leonardo-karikatúra)

babos kendőben nyelve lep-
cselve jár mint a szélkelep
szétálló fogakkal vad ficsor:
fröcsög és köpköd a kámpicsor

Teknőc

egy vén trottyos tetves-redves
ide-oda trottyant
megszégyelli — bánja — rögvost
rádupláz de roppant
tapintattal — csúszva kúszva
lépeget a lába
azt s fejét is visszahúzza
teknőc-páncéljába
kárhoztatta — s áldja végül
teknősbéka voltát
a páncél volt: mindenéből
másbul kirabolták
s akkor abban fél-petákér'
mintha hibernálna
ráborul a teknőcpáncél
páncél éjszakája

Bibliák csali-napja

olvassa a Nap s berezel:
ördöngös csuda!
negyvenezer ebenezet
s egy szál Józsva

KÓDEX

Minden valamirevaló svéd családi ház udvarán fel van állítva egy zászlórúd, amelyre vasárnaponként vagy családi ünnepek alkalmával felhúzzák nemzeti lobogójukat. De bárki felhúzhatja, kitűzheti a maga nemzeti lobogóját, ez egyáltalán nem bántja őket. Míg nekünk, magyaroknak három nemzeti ünnepünk is van — március 15-e, Szent István napja és az októberi szabadságharc —, addig a svédeknek csupán egyetlen: a svéd zászló napja. De még ezen a napon sincs munkaszünet. Népük érdeklődésének központjában a jólét és a kényelem áll. Magyarországgal régebben és manapság egyaránt igen jó gazdasági kapcsolataik voltak és vannak.

Svédországból 1851 és 1920 között 1,2 millió svéd vándorolt ki. Nagy részük Amerikába ment. (Svédországnak 1880-ban 4,6 millió lakosa volt!) Az itthoniak sokat foglalkoztak és foglalkoznak a kivándorlókkal. De nem olyan értelemben, hogy "hulljon a nyúvese", az "ocsúja", a "tántorgók" stb., hanem nagy együttérzéssel és megértéssel emlékeznek rájuk, tiszteletben tartva az embernek azt az elengedhetetlen jogát, hogy szabadon választhassa meg lakóhelyét. Az előbb említett író, Vilhelm Moberg hatalmas regényciklusban örökítette meg a svéd kivándorlók életét. Több elgondolkodtató, megrázó filmet is készítettek róluk, többek között Selma Lagerlöf *Jeruzsálem* című regénye alapján. Emlékükre szobrot emeltek, s Växjö városban létrehozták a Kivándorlók Múzeumát. A svéd állami egyház pedig nyomon követte és követi őket, lelki gondozásuk érdekében.

— Mit köszönhet a magyarság a svédeknek? S a svédek a magyaroknak?

— Ha az itteni magyarságra gondolunk, akkor mindenekelőtt azt, hogy Svédország harmincezer magyar menekültet fogadott be, s lakást, munkát és jólétet nyújtott nekik. Hangsúlyozni kívánom, hogy ezek a magyarok mint menekültek kerültek ide. Semmi nélkül, életük megmentésének reményével, kis kézimotyójukkal érkeztek, teljesen kiszolgáltatva. Vagyis ők nem áttelepültek, átköltöztek, vagonokban vagy teher szállító kocsikban magukkal hozva holmijaikat, mint a Magyarországra vagy Németországba áttelepülők, a repatriálók. Ők "meztelenül" jöttek ide. S hogy mit köszönhetnek a svédek a magyaroknak? Ha a tömeget nézzük, akkor a jó munkaerőt, a jó munkavállalókat. Az igazi elitet ők is megbecsülik. Bárány Róbert neve ott látható bevésve a híres Uppsalai Egyetem épületének falán, ahol egykor tanított. Különben itt nincsenek "kiváltságos" bevándorlók. Nincs olyan, hogy "na, a magyarok, az igen!". A svéd központi statisztikai hivatal által 1997-ben kiadott évkönyvben az áll, hogy 1995-ben az ország lakosságának 10,6%-a, vagyis 936 022 ember külföldi születésű volt. Van közöttük például 206 767 ázsiai, 205 710 finn, 70 000 ember a volt Jugoszláviából, és így tovább. Százegyrele náción van itt, az angoloktól kezdve az etiopiaikig. Ők a köztudatban és a médiában mind egy néven szerepelnek: bevándorlók. És csak második- vagy harmadrendben görögök vagy bosnyákok. Ha pedig valaki rendkívüli eredményeket ér el, a neve bekerül a *Nagy Nemzeti Enciklopédiába* vagy a *Ki kicsoda?* kötetbe, s ott majd feltűntetik, honnan került ide, hogy ő portugál, olasz vagy éppenséggel magyar.

Egyébként a svédek nem siettetik, nem erőszakolják az asszimilációt. Nem hangoztatják: "Tanulj meg svédül, mert svéd kenyeret eszel!" Nagyon jól tudják, hogy az idő nekik dolgozik; aki ide bekéredzkedett, s itt is szándékozik maradni, annak alkalmazkodnia kell. A svéd túróképeség példaként említhetem azt a jeleneget, amelynek fül- és szemtanúja voltam. A nyelv tanfolyamon, amelynek tagjai magyarok, irániak, irakiak, brazilok, arabok, zsidók, lengyelek és románok voltak, a nyelvtanról arról érdeklődött, hogy milyen nehézségeik vannak a nyelv elsajátítása terén. Egy kétgyermekes agya lelkendezve szólalt meg, hogy ő a gyermekeivel már otthon, a családban is svédül beszél. A tanár nő nagyon komoly hangon, szinte dorgálón figyelmeztette a hallgatót arra, hogy milyen káros az ilyen gyakorlat. Elmagyarázta, hogy mindenkinek van — kell legyen — saját gyökere, népe, hazája, anyanyelve, szokásai, amelyekhez a lehetőségeknek megfelelően a jövőben is ragaszkodnia kell. A Svédországban végleg letelepedni szándékozó bevándorlók első nemzedéke csak törli a svéd nyelvet; a második generáció döntő többsége már az anyanyelvét törli; a harmadik már csak emlékezni fog magyar, román, kurd vagy indiai eredetére. Persze, vannak kivételes esetek is, de ezek elenyészőek a kivándorlók nagy tömegéhez viszonyítva. A dolgok tehát maguktól "elrendeződnek", nem kell siettetni őket, s így a konfliktusok is elkerülhetők, vagy idejében észrevehetőek és megoldhatók.

Tófalvi Zoltán: Idegenben Valóság, 2001/5. sz.

— INDEX

ZENE TEGNAP, MA, HOLNAP 10.

Sűrű erdő — Cantata profana

A minap kaptam kölcsön egy nagyon érdekes CD-lemezt. Egy-két zenei részletét már korábban megismertem. Már akkor feltűnt e zene eredetisége, rendkívüli kifejezőereje, különös újszerűsége, drámaisága. Egyszóval: élmény volt a javából. Pedig afféle könnyűzeneként jutott el hozzám, és ez néha elég ahhoz, hogy akarva-akaratlan kissé tartózkodva fogadjam a muzsika közlendőjét. Sok a selejt, de íme, egyszerre remekművű lemezzel van dolgunk. Pazar az előadás, a felvétel. A tizenkét hosszabb-rövidebb darab, bár némi egyenetlenséget mutat, majd azonos hófokonízzik. A darabok címei is sokatmondóak: *Ullyses/Cantara, The Song of the Sybil, Spirit, Yulunga (spirit dance), Indus* stb. A lemezből ennél többet nem is tudhatunk meg. Legfeljebb még egy szót olvashatunk: BEST (talán a kiadó, közreadó neve?). De! Valóban BEST a felhangzó muzsika. SZARVASÉNEK!

Bartók *Cantata profana*járól sokan és sokfélet írtak. Mindenki a maga igazát magyarázta, védelmezte. Azt hiszem, a maga módján minden elemzőnek igaza van és igaza lesz, mert ez a mű az emberi gondolkodás, viselkedés egyik legősibb archetipusát ragadja meg: az ÁTVÁLTOZÁS MISZTÉRIUMÁT.

Minden sorsforduló változást hoz, de csak nagyon kevés válik átváltozássá. A nemzedékek mindig újat hoznak, de csak reformokat, lényegében folytatják azt, amibe beleszülettek. A nemzedéki konfliktus természetesen *mástakarást* jelez, de a *más* mindig a meglévőből nő ki. Történelmi korok váltása is egymásba fonódó láncszemek sorozatában válik — aránylag lassan — új minőségé, a lényegét illetően szinte észreveetlen az átmenet. Évezredekre visszatekintve alig érzékelhető az újba való átváltás, átcsapás pillanata. Az Új sokáig jelen van alig érzékelhetően, mielőtt diadalmasan érvényre jutnak. És mikor

már győzelmeskedett, akkor már megszokott napi jelenséggé válik. A kozmikus váltások is lassú folyamatok. Mostanság sok szó esik a HALAK-jegyéből való átváltásra, átlépésre a VÍZÖNTŐ jegyébe. A mai fiatalok jobban érzik az átváltást, mint szüleik nemzedéke. Látványosabb az ÁTTÖRÉS. Szabadság és szabadság keveredik egymással, az otthon elfelejtése vagy éppen megtagadása. Bár a fáklyák MÉG égnek, az asztal még terítve, a serlegek még teli borral — parafrázálhatnák a MÉG hozzáadásával a *Cantata profana* szövegét. Az otthon már a tegnapot jelenti számukra, az *elvesztett* tegnapot. A hídon, a MA hídján átálmenve nem is fájlalják a tegnap otthonát. Előttük a rengeteg, a sűrű erdő: a JÖVŐ. Vissza a természethez? Menekülés a civilizáció elől? Új kozmikus rend vállalása? Ez mind ott motoszkál tudatukban, lelkükben. Ők nemcsak változtatni akarnak, de szembefordulni mindazzal, ami volt: "Kedves édesapánk, / Ránk te sose célozz! / Mert téged mi tűzünk / A szarvunk hegyére / És úgy hajigálunk / Téged rétről rétre, / Téged kőről kőre, / Téged hegyről hegyre, / S téged hozzávágunk / Éles kősziklához: / Ízzé-porrá zúzódssz / Kedves édesapánk!" Tragikus, halálos összecsapás apa és fiai között. SZARVASÉNEK, az ÁTVÁLTOZÁS minden borzalma és nagyszerűsége izzik fel, tör ki e vulkáni robbanásból. Csakis kozmikus fordulatok idején válik, válhatik a VÁLTOZÁS ÁTVÁLTOZÁSSÁ. A "De mi nem megyünk!" kategorikus NEM—je visszavonhatatlan. A vadászfiúk nemcsak "úgy" *elcsatangoltak*, és legfőképpen nem "elbitangoltak" (lásd, Pap Gábor: *Csak tiszta forrásból*, Budapest, 1990). A híd inensó oldaláról lehet, hogy ilyennek látjuk "eltévedésüket, útvesztésüket". De csak a híd INNENSŐ oldaláról. A túloldalon új világ nyílt a vadászfiúk előtt. Kétezer év múlva régi lesz ez is, *elavult*. Öregapó és öreganyó tűzhelye. Az akkor BAK-jegybe átlépő kozmikus változás majd új *Cantata profana*t "hirdet meg".

Nézem az amerikai nagyszabású ifjúsági találkozót ezernyi meghökkenítő "csodáját", olvasom, hallgatom és videón látom a budapesti SZIGET rendezvény "sűrű erdejének" színpompás tarkaságát, forgatagát. Félttem őket, Ők nem félnek. Hazahívnam őket, de nem jönnek.

Hallgatom az új zenét.

TERÉNYI EDE

HOL

A Hévízi Irodalmi Napok rendezvényeire augusztus 9-11. között került sor a Csokonai Vitéz Mihály Irodalmi és Művészeti Társaság rendezésében. A tanulmányi napok témája *A divat* volt. A rendezvény Zalán Tibor elnöki megnyitójával kezdődött. A résztvevők mások mellett Kántor Lajos *Erdély-divat, erdélyi divat* című előadását is meghallgathatták. Lászlóffy Aladár és Fekete Vince bemutatta a kolozsvári *Helikon* című folyóiratot, és a Kortárs Kiadó *ÚjLátószög* sorozatának bemutatkozására is sor került. A tanácskozás többi napjának levezető elnöke Alexa Károly és Tar Ferenc volt.

Pomogáts Béla avatta fel Székelyudvarhelyen a Szabó Dezsőről elnevezett városi könyvtárat szeptember 2-án.

Identitásproblémák Erdélyben az ezredfordulón címmel tanácskozásra került sor június 14-16. között Kolozsváron az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, a Magyar Írószövetség, a BBTE Magyar Irodalomtudományi Tanszék, az Anyanyelvi Konferencia és a Korunk Stúdió szervezésében. Mások mellett Pomogáts Béla *Irodalom — identitásfenntartó hagyomány* c. Kántor Lajos *Szomszédvárok lebontása* c. Poszler György *A magyar kultúra napjai Kolozsváron, 1942-ben* címmel tartott előadást. *Az irodalom identitása?* című kerekasztal-beszélgetés résztvevői között volt: Bogdán László, Borcsa János, Görömbei András, Láng Zsolt és Széles Klára. A moderátor

Egyed Emese volt. Az *Erdélyi klasszikusaink és kortársaink az értékszemiélet-váltó irodalomtörténet-trás fényében* c. kerekasztal-beszélgetés moderátora Cseke Péter volt. Vitaindító előadást tartott: Dávid Gyula, Jankovics József és Selyem Zsuzsa. A Bodor Ádám szeminárium meghívott vendégei között volt: Bányai Éva, Bogdán László, Borcsa János, Csiki László, Ilia Mihály, Görömbei András, Láng Zsolt, Martos Gábor, Mester Béla, Tapodi Zsuzsa, Széles Klára és Végh Balázs. A vitavezető Egyed Emese volt. A Szabédi Emlékházban és a Házsongárdi Temetőben koszorúzási ünnepségre is sor került. A rendezvényt a XX. Század Intézet is támogatta.

Méhes György válogatott műveit, valamint Orbán János Dénes *Bizalmas jelentés egy életműről* című Méhes György monográfiáját Faludy György, Kányádi Sándor és Márton László mutatta be június 6-án a Rádió Márványtermében (Erdélyi Híradó Kiadó).

Kányádi Sándor válogatott verseinek Peter Zollmann fordításában megjelent *There is a Land (Vannak vidékek)* című, a Corvinánál angol nyelven közreadott gyűjteményét beválogatták a *Wiedensfeld Műfordítói díj* idei versenyébe. Az elismerést évenként ítélik oda az európai nyelvekből angolra fordított irodalmi művek legjobb műfordításainak. Kányádi kötetét a zsűri külön dicséretben részesítette.

Az ez évi *Pro Literatura* díjakat június 28-án adta át a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete. Angyalosi Gergely

irodalomkritikáiért, Ács Margit és Bányai János esszéiért, Bratka László és Scholz László műfordításaiért, Németh István kisprózáiért, Pécsi Györgyi pedig irodalomkritikáiért tevékenységéért részesült az elismerésben.

A *Magyar Örökség-díjat* mások mellett Domokos Mátyás magyar irodalomtörténeti elemző és értékörző munkássága, valamint József Attila költészete kapta meg az Iparművészeti Egyetem aulájában. A jutalmazottak nevét és érdemeit bejegyzik magyar örökségünk aranykönyvébe.

A Márai Sándor Alapítvány *Nyitott Európáért* elnevezésű *Márai-díj*át vehette át mások mellett Hodossy Gyula költő és Turczel Lajos irodalomtörténész, a szlovákiai Dunaszerdahelyen.

A Hetek költőinek *MÁS ÉG? MÁS FÖLD* című antológiáját mutatta be a Felsőmagyarország Kiadó június 12-én a Helikon Könyvesházban. A kötetet Jánosi Zoltán irodalomtörténész mutatta be. Vendégek voltak: Agh István, Bella István, Buda Ferenc és Serfőző Simon.

Gediminas Erdemrend kitüntetést kapott Bojtár Endre, a litván irodalom kutatója és fordítója Valds Adamkus litván köztársasági elnöktől. A volt litván kormányfő nevét viselő elismerést Budapesten adta át Vygintas Grinis nagykövet és Vadász Péter tiszteletbeli konzul.

-MI

ŐSZ

"Mert most setét ködbe fedve
Sínlik az embernek kedve,
.....
....."

A rejtőény főszereplőiben Csokonai Vitéz Mihály *A békétlenkedő* című verssorozata fenti című versének két sorát kapja megfejtésül.

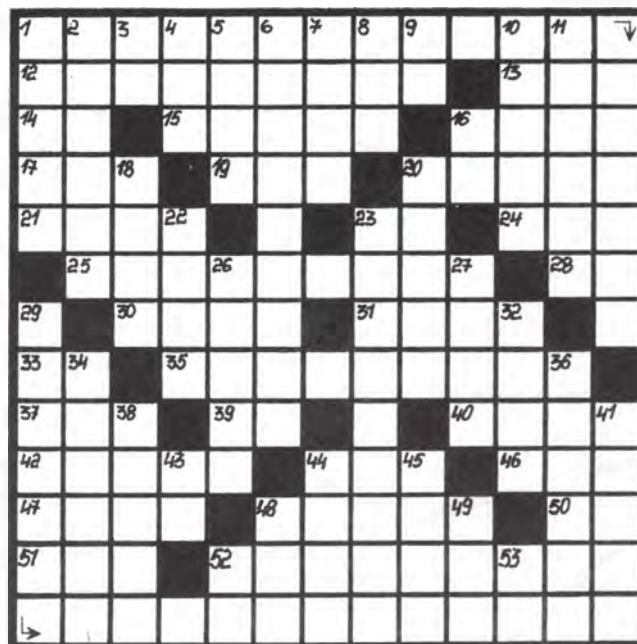
VÍZSZINTES 1. Az első sor. 12. Hangszeren játszó. 13. Páros irtózás! 14. Éter. 15. Kávemárka. 16. Itt a vége, ...el véle. 17. Kartondarabok! 19. Oxigén, foszfor és jód vegyjele. 20. Csomagolás jelzője lehet. 21. Kézben fog. 23. Kicsinyítő képző. 24. Ománi, német és spanyol autójelzés. 25. Mellém helyező. 28. Felkiáltás. 30. ...Miklós (Mikszáth műve). 31. ...Placid. 33. Európai Közösség, röviden. 35. Erősen fogó. 37. HAP. 39. Zamat. 40. Zenére mozgás. 42. Alaszkai nép tagja. 44. Deutérium és króm vegyjele. 46. Neon és kén vegyjele.

47. A...utata járatlanért elnegyd!
48. Szállítóeszköz. 50. Viszont. 51. ÖCE. 52. Pléd alá bújik.

FÜGGŐLEGES. 1. Tisztított gyümölcsle. 2. Fűtőórával kapcsolatos. 3. Néma zene! 4. Égetni kezd! 5. Ablaksötétítő. 6. Ókori város. 7. Testrésszel kapcsolatos. 8. Hozamrész! 9. A zoo bejárata! 10. Renegát. 11. Ruhatisztító üzem. 16. Állat kicsinye. 18. Tejtermék. 20. Ázsiai állam. 22. Kugli. 23. Folyadék a földre kerül. 26. Kijelent. 27. Tanít, tréfásan. 29. A második sor. 32. Szénhidrogén. 34. Sütemény. 36. Filmsorozat hajós hőse. 38. Szél. 41. Pénzutasítvány. 43. Járunk rajta. 44. Orvos, tréfásan. 45. ...hajrá! 48. Növényi kapaszkodó. 49. ...ról. 52. A múlt idő jele. 53. Zúgni kezd!

BOTH LÁSZLÓ

A HELIKON 18. számában megjelent *H.G.Wells-művek* című rejtővény megfejtése: *A vakok országa; A láthatatlan ember.*

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LASZLÓFFY ALADÁR, világkultúra
SZÓCS ISTVÁN, K. JAKAB ANTAL, vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA, próza, kritika
NAGY MARIÁ, olvasószerkesztő
RAKOSSY TIBOR, műszaki szerkesztő

Számitógépes tördelés: NAGYMÁRIA, nyomtatja a Mészótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245. Telefon: 132309, Fax: 132096

A HELIKON alapítványt támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288